

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra bezpečnostních studií

BEZPEČNOSTNÍ MANAGEMENT

**Dezinformace a konspirační teorie jako
bezpečnostní rizika**

Bakalářská práce

Disinformation and conspiracy theories as security risk

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

Mgr. Josef Dubský

AUTOR PRÁCE

Vojtěch Grindler

**PRAHA
2024**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce na téma „Dezinformace a konspirační teorie jako bezpečnostní rizika“ je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Bohušovicích nad Ohří dne, 7. 3. 2024

Vojtěch Grindler

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych v této části poděkoval svému vedoucímu Mgr. Josefu Dubskému za cenné rady, připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

ANOTACE

Tato práce se zabývá tématem dezinformací a konspiračních teorií. Nástup moderních technologií rozšířil tok informací, který naší společností prochází, s čímž zároveň zvětšil množství nepravdivých informací, jež se šíří. Tato práce se zabývá konkrétněji teroristickými útoky provedenými 11. září 2001 na Světové obchodní centrum a pandemickou situací, která na poli nepravdivých zpráv přinesla hned několik hrozeb. Zdrojem informací byl pro tuto práci výzkum od společnosti STEM a projekt „Společnost nedůvěry“. Tato práce analyzuje reakce společnosti na dezinformace, šíření dezinformací ve společnosti, rozdělení lidí ve společnosti podle jejich vztahu k dezinformacím a jaké opatření bychom mohli aplikovat, abychom zabránili většímu šíření nepravdivých zpráv.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dezinformace, konspirační teorie, nepravdivá informace, protiopatření, pandemie, obyvatelstvo, Covid-19

ANNOTATION

This work addresses the issue of misinformation and conspiracy theories. The advent of modern technologies has expanded the flow of information circulating within our society, concurrently increasing the amount of false information being disseminated. The study focuses specifically on the terrorist attacks carried out on September 11, 2001, at the World Trade Center and the pandemic situation, which brought several threats in the realm of false news. The information for this work was sourced from research conducted by the STEM company and the "Society of Distrust" project. The paper analyzes society's responses to misinformation, the spread of misinformation within society, the division of people in society based on their relationship with misinformation, and suggests measures that could be implemented to prevent the further spread of false news.

KEY WORDS

Disinformation, conspiracy theories, false information, countermeasures, pandemic, citizens, Covid-19

Obsah

Úvod	7
1. Základní pojmy	9
1.1. Dezinformace	9
1.1.1. Osoby a dezinformace	10
1.2. Konspirační teorie.....	10
1.3. Fake news.....	11
1.4. Hoax	12
1.5. Misinformace.....	13
2. Dezinformační weby	14
2.1. Kategorie internetových portálů	14
2.2. MediaRating.....	16
2.3. Příklad dezinformačního webu	16
3. Osoby známé šířením dezinformací.....	18
3.1. Lubomír Volný	18
3.1.1. Dezinformace šířené Lubomírem Volným	18
4. Teroristické útoky 11. září	20
4.1. Podrobnosti ohledně události	20
4.2. Reakce společnosti na teroristické útoky.....	21
4.3. Dezinformace šířené ohledně 11. září	21
4.4. Reakce na konspirační teorie	22
4.5. Názory společnosti	23
4.6. Celkové zhodnocení události.....	24
5. Pandemie Covid-19 a dezinformace	26
5.1. Pandemie Covid-19 v České republice.....	26
5.2. Postoje české veřejnosti k dezinformacím a konspiračním teoriím vzhledem k pandemii	26

5.3. Dodržování bezpečnostních opatření během Covidu-19 – konspirační teorie.....	27
5.4. Stratifikace obyvatel České republiky z hlediska aktivit v přijímání informací během Covidu-19.....	28
5.4.1. Skupina pochybujících	30
5.4.2. Skupina šířitelů dezinformací.....	31
5.5. Konspirační teorie ohledně Covidu-19.....	32
5.5.1. Konkrétní příklady a fakta dezinformací a konspiračních teorií v Covidu-19.....	34
5.5.2. Reakce společnosti na konspirační teorie a protiargumenty ...	37
5.6. Zhodnocení projektu STEM – Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií	38
6. Projekt Společnost nedůvěry.....	39
6.1. Rozhovor s Paulínou Tabery.....	39
6.2. Komparace výzkumu STEM a projektu Společnost nedůvěry	41
6.3. Zhodnocení projektu Společnost nedůvěry	43
7. Opatření proti dezinformacím v obecné rovině.....	44
8. Sociální sítě jako riziko šíření dezinformací.....	46
9. Dezinformace a umělá inteligence	48
9.1. Rozdělení systémů umělé inteligence.....	49
9.2. Shrnutí problematiky umělé inteligence	51
Závěr	53
Zdroje	55
Knižní zdroje	55
Internetové zdroje.....	55

Úvod

Tato práce se zabývá tématem dezinformací a konspiračních teorií. S nástupem moderních technologií se toto téma stalo trendem a módní záležitostí. Díky vývoji moderních technologií se také mnohem více rozšířil tok informací. Dříve lidé věděli pouze informace ze svého okolí, dnes již víme o každé maličkosti, která se ve světě stane. Neomezuje nás ani vzdálenost, stačí otevřít internet a hned na nás vyjede nespočet informací ohledně události, která se stala na úplně jiném kontinentu. S tím se však také zvětšuje riziko, že ne všechny informace budou správné a pravdivé. Stále více se můžeme setkávat s dezinformacemi, konspiračními teoriemi a jejich šířením.

Cílem této práce je popsat a analyzovat problematiku dezinformací a konspiračních teorií. Na reálných situacích si ukázat šíření dezinformací a rozdělit obyvatelstvo ve vztahu k dezinformacím.

Na začátku v teoretické části práce definuje základní pojmy, které se týkají dezinformací, jejichž znalost je důležitá pro pochopení celé problematiky. Jako příklad dezinformací z minulosti si zmíníme teroristické útoky 11. září 2001, které jsou úzce spojeny s dezinformacemi. Během let vzniklo mnoho dezinformací, ale také snah o zabránění šíření těchto zpráv, které nám mohou pomoci při analyzování správné taktiky boje s dezinformacemi. Hlavní situací, kterou se tato práce zabývá, je nedávné období pandemie Covidu-19. Jedná se o ukázkový případ situace, kdy docházelo k šíření velkého množství dezinformačních zpráv, ať už kolem očkování a jeho nebezpečí, nebo ohledně nebezpečí samotného Covidu-19. Praktická část práce využívá sekundárně zejména analýzu od společnosti STEM (Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií), která obsahuje poměrně přesné informace a statistiky o celé pandemii v České republice. Obohacena je poté vlastními pracovními zkušenostmi z průběhu pandemie, nabytými v testovacím centru. Dále se práce zabývá konkrétními příklady dezinformací, které se v průběhu pandemie šířily. Jaké skupiny lidí, které se setkávají s dezinformacemi, ve společnosti máme a jaká skupina je vůči dezinformacím nejvíce zranitelná. Pro porovnání analýzy společnosti STEM byl

použit projekt „Společnost nedůvěry“. Tento projekt rozdělil respondenty odlišně, a proto slouží jako zrcadlo vůči projektu společnosti STEM.

Ke zpracování bakalářské práce byla použita obsahová analýza a komparace literárních zdrojů a poznatků k tématu (klasifikační a vztahová rovina analýzy), dále sekundární analýza empirických dat a jejich interpretace.

1. Základní pojmy

První kapitola této práce se zabývá základními pojmy, které jsou spojené s tématem nepravdivých zpráv. Mezi tyto pojmy patří: Dezinformace, konspirační teorie, fake news, hoax a misinformace. Zmíněné pojmy budou blíže definovány z několika pohledů.

1.1. Dezinformace

Dezinformace je základním pojmem. Výraz lze definovat několika způsoby, proto vždy záleží, jak daný termín autor definuje. Tato práce se bude věnovat několika z nich.

Začneme definicí od Ministerstva vnitra, která nám o dezinformacích říká toto: *„Pojem „dezinformace“ znamená šíření záměrně nepravdivých informací, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří je přijímají.“*¹ V sociologické encyklopedii je tento termín definován takto: *„Dezinformace je obecně jakákoliv zkreslená, falešná informace, používaná s cílem ovlivnit jednotlivce i určitou skupinu lidí určitým žádoucím způsobem. Většinou jde především o vzbuzení dobrého či špatného dojmu o nějaké osobě, události, díle, jednání apod. v zájmu polit., ideologie i ryze soukromém.“*² Jako poslední využijeme definici z České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy, která zní takto: *„Záměrně nepravdivá (falešná, lživá, nesprávná, zkreslená) informace sdělovaná s cílem uvést v omyl a ovlivnit příjemce tím, že ji bude považovat za pravdivou a důvěryhodnou. Rozlišují se dezinformace pasivní (zatajení, zadržetí, zpoždění informace) a aktivní (tvorba nepravdivé informace, modifikace původní informace či jejího kontextu).“*³

Z těchto tří definic je zřejmé, že dezinformace je záměrné šíření falešné informace, která bývá nejčastěji šířena státními aktéry. Dezinformace má spíše

¹ Definice dezinformací a propagandy. In: Ministerstvo Vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

² NEUMANNOVÁ, Šárka. Dezinformace. In: Sociologická encyklopedie [online]. 2017 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dezinformace>

³ KUČEROVÁ, Helena. Dezinformace. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000095&local_base=KTD.

krátkodobý účinek. Cílem dezinformace je buď zmást cílené osoby, nebo ovlivnit jejich chování a uvažování. Jako příklad nepravdivé informace, která nebyla dezinformací, můžeme uvést, prohlášení státního aktéra, který o spadlé bombě na území Polska tvrdil, že byla pravděpodobně odpálena Ruskem. Šlo pouze o domněnku, nikoliv o podloženou skutečnou informaci, která navíc nebyla šířena s úmyslem dezinformovat. Tato zpráva byla později prokázána jako nepravdivá.

1.1.1. Osoby a dezinformace

V oblasti dezinformací je důležité zaměřit se hlavně na osoby, které dezinformace šíří a také na příjemce těchto informací. Další důležitou skupinou jsou běžní občané, kteří neprojevují zájem o dezinformační zdroje a ani o informace jako takové. Pokud tyto běžní občané, kteří o dezinformace většinou neprojevují zájem, sdílí dezinformace nebo konspirační teorie, zvyšují tak jejich důvěryhodnost a mohou přesvědčit více lidí. Důvod je zcela jasný, pokud nám náš známý, který čte dezinformační stránky na denní bázi, při osobním setkání velmi často sděluje tyto získané informace, automaticky sdělované informace nebereme vážně. Pokud je ovšem náš známý rozumným člověkem, který se za normálních okolností o dezinformace nezajímá, a začne nám sdělovat pochybné informace, je pravděpodobnější, že těmto informacím uvěříme a nabyté informace začneme šířit dalším lidem. Šířitele dezinformací nemůžeme přesně zařadit do konkrétní skupiny obyvatel. Mezi šířitele mohou patřit jak lidé z nižších vrstev, kteří mají nižší dosažené vzdělání a větší důvěru v konspirační teorie, tak i lidé z vyšších vrstev, kteří usilují o moc nebo popularitu v komunitě lidí.

1.2. Konspirační teorie

Dalším důležitým termínem je konspirační teorie. Tento pojem již každý z nás jistě několikrát slyšel. Můžeme ho mít spojený například s 11. zářím, o kterém je dodnes mnoho konspiračních teorií. Těchto událostí bylo ovšem v historii mnohem více a také se objevovali již dříve. Nyní si uvedeme několik definic a myšlenek.

Evropská komise definuje konspirační teorie jako: *„Přesvědčení, že určité události nebo situace ve společnosti tajně manipuluje skupina vlivných lidí, kteří mají nekalé úmysly.“* Dále udává 6 charakteristik, které mají všechny konspirační

teorie stejné. První charakteristikou je předpoklad, že existuje tajný plán (spiknutí). Dále za plánem stojí skupina vlivných lidí a na podporu svých teorií předkládají důkazy. Lživě tvrdí, že se nic neděje náhodou a nabízejí jasné rozdělení na dobro a zlo. Nakonec skupina svaluje vinu na skupinu lidí, nebo na konkrétní osobu.⁴ Quassim Cassam ve své publikaci nabízí hned několik zajímavých informací. Autor uvádí: „*Konspirační teorie jsou často výsledkem špatného myšlení a intelektuálních vlastností, jež k němu vedou.*“ Dále tvrdí, že hlavním problémem konspiračních teorií je jejich politická a etická stránka. Hlavním cílem je politická propaganda, a proto je také nejlepší obranou politická reakce.⁵

Pod termínem konspirační teorie se tedy rozumí informace, kterou dohromady dává skupina lidí. Tyto informace jsou často proti vysoce postaveným lidem ve státě. Konspirační teorie mají spíše dlouhodobý účinek a přetrvávat mohou klidně několik let. Jako příklad si můžeme uvést konspirační teorii o útoku na Světové obchodní centrum, který byl uskutečněný dne 11. září roku 2001. Zmíněná teorie tvrdí, že útok na Dvojčata byl předem plánovaný, v mrakodrapech byly umístěné bomby, které obě budovy shodily. Tudíž tvrdí, že nárazy letounů nebyly skutečnými důsledky zničení obou budov. Tyto teorie ovšem nikdy nebyly potvrzeny ani vyvráceny.

1.3. Fake news

Fake news se lehce dají zaměnit za dezinformace. Dezinformace je nepravdivá informace, zatímco fake news je zpráva, která může být složena z více dezinformací. Jak napovídá překlad anglického názvu „Fake news“, jedná se o falešnou zprávu, která je šířena primárně skrze média s určitým cílem. Tento termín v posledních letech nejvíce zpopularizoval bývalý americký prezident Donald Trump, který takto označoval média, která o něm psala kritické zprávy.⁶

⁴ Jak rozpoznat konspirační teorii. In: Evropská komise [online]. c1995–2024 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs

⁵ CASSAM, Quassim. Konspirační teorie. Přeložil Alžběta VARGOVÁ. Praha: Filosofia, 2020. Dnešní svět. ISBN 978-80-7007-653-8.

⁶ Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného? In: E-Bezpečí [online]. 2022 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-termíny-lisi-a-co-maji-spolecneho>

Cambridžský slovník označuje fake news jako nepravdivé příběhy, které jsou ve formě zpráv a rychle se šíří. V dnešní době se nejčastěji šíří skrze internet. Jejich nejčastějším využitím je politické ovlivnění skupiny lidí, pobavení či zesměšnění ve formě vtipu a satiry.⁷

1.4. Hoax

Hoax je zpráva, poplašného charakteru, jejímž cílem je vystrašit jedince a donutit ho k netypickému chování, které by při běžných okolnostech neprojevil. Působí naléhavě a nutí osobu k okamžitému rozhodnutí. Snaží se také získat důvěru uživatele tím, že se prezentuje jako důvěryhodný zdroj, který všichni velmi dobře znají. Tento druh zpráv získal velkou popularitu po nástupu internetu. Hoax zprávy se objevovali například počítačovým uživatelům ve formě výstrahy před virovým napadením počítače. Dalším známým způsobem, jak se tyto zprávy snažily polapit osoby, byla výstražná zpráva, která uživatele upozorňovala, že došlo k úniku velice důležitých informací.

Charakteristické pro hoaxy je také že obsahují výzvu k dalšímu šíření dané zprávy. Může se jednat o prosby o pomoc, petice, varování před nebezpečím nebo nabídky zboží za nesmyslnou cenu. Nejlepším prostředím pro šíření těchto zpráv jsou internetová média, která zároveň zvyšují rychlost jejich šíření. V internetovém prostředí se v dnešní době pohybuje několik miliónů uživatelů. Není tak problém, aby se zpráva rozeslaná 50 jedincům rozšířila mezi tisíce uživatelů.⁸ Nejlepší obranou proti těmto poplašným zprávám je důkladné ověřování informací, ideálně pak z několika různých legitimních zdrojů.

⁷ View. In: Cambridge Dictionary [online]. 2023 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/view>

⁸ CO JE TO HOAX. In: HOAX [online]. c2000-2023 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>

1.5. Misinformace

Termín misinformace se svou podstatou podobá nejblíže dezinformaci, jedná se o nepravdivou zprávu, která ovšem není šířena úmyslně. Osoba, která danou informaci zveřejní, si není vědoma o její nepravosti. Pokud si daná osoba uvědomí, že šířila nepravdivou informaci, dochází poté často k upřesnění informace tak, aby již byla pravdivou. Misinformátorem se tak mohou nevědomě stát i běžní občané, kteří šíří nabytou informaci, bez znalosti její nepravosti.⁹

⁹ Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného? In: E-Bezpečí [online]. 2022 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

2. Dezinformační weby

V České republice je velké množství dezinformačních webů. Většina těchto webů záměrně cílí na určitou věkovou skupinu, nebo osoby s určitým politickým přesvědčením. V české republice existuje Nadační fond nezávislé žurnalistiky (NFNZ), který se zabývá klasifikací jednotlivých webů, které se vyskytují v naší zemi. Jednoduše nám tak zprostředkovává informace o věrohodnosti jednotlivých webů.

Způsobů jak klasifikovat internetová média je několik. Lze je klasifikovat podle návštěvnosti, podle míry ovlivňování čtenářů, podle druhu zpravodajství či podle rozlišení na hard news a soft news. Hard news jsou zprávy, které jsou důležité a mají velký význam, za to soft news jsou spíše nedůležité informace.¹⁰

2.1. Kategorie internetových portálů

Podle charakteristických rysů lze rozdělit informační weby do několika kategorií.

Základní je tzv. hlavní proud. Sem patří hlavní weby, které navštěvuje nejvíce uživatelů a čerpá se z nich nejvíc informací. Patří mezi ně například iDnes.cz, novinky.cz, metro.cz, seznamzpravy.cz, reflex.cz a další.

Další kategorií jsou bulvární média, která hlavně sází na emoce a aktuální informace. Jejich důležitost postupem času klesá. Sem lze zařadit například Blesk.cz, Super.cz, Extra.cz.

Analyticko-investigativní weby se zabývají spíše menšími zprávami. Sem patří reportermagazin.cz, neovlivni.cz, hlidacipes.org.

Politický bulvár je v podstatě stejný, jako bulvární média, akorát s tím rozdílem, že jsou zaměřeny na politickou scénu. Lze sem zařadit Parlamentnilisty.cz, prvnizpravy.cz, eurozpravy.cz.

Stranické deníky se přiklání k určité politické straně. Jako příklad lze uvést halonoviny.cz, které se hlásí ke komunistické straně.

¹⁰ Typologie domácích zpravodajských webů. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online]. 2018 [cit. 2023-11-09]. Dostupné z: <https://www.nfnz.cz/typologie-domacich-zpravodajskych-webu/>

Názorové deníky zastávají určitý specifický názor, který ovlivňuje většinu obsahu na těchto médiích. Patří sem blisty.cz, echo24.cz, instory.cz a další.

Market-driven media jsou stránky, jejichž hlavním cílem je generování zisku z reklam, které na těchto stránkách jsou. Patří sem stars24.cz, extrastory.cz, instory.cz, denikplus.cz.

Poslední skupinou jsou antisystémové weby. Ty jsou v České republice zastoupeny nejvíce. Jsou proti systému, který je aktuálně v České republice. Nejčastěji kritizují západ a tíhnou spíše k východu. Mezi nejznámější weby patří aeronet.cz, eportal.cz, svobodnenoviny.eu, zvedavec.org a další. ¹¹

Ve všech těchto skupinách může docházet k šíření dezinformací, ať už vědomě, nebo nevědomě. Největší nebezpečí však představují antisystémové weby, ve kterých probíhá šíření dezinformací nejčastěji.

Hlavní proud				
iDnes.cz	novinky.cz	metro.cz	seznamzpravy.cz	reflex.cz
Bulvární média				
Blesk.cz	Super.cz	Extra.cz	Ahaonline.cz	Expres.cz
Analyticko-investigativní weby				
reportermagazin.cz	neovlivni.cz	hlidacipes.org		
Politický bulvár				
parlamentnilisty.cz	prvnizpravy.cz	eurozpravy.cz		
Stranické deníky				
halonoviny.cz				
Názorové deníky				
blisty.cz	echo24.cz	forum24.cz	literarky.cz	a2larm.cz
Market-driven media				
stars24.cz	extrastory.cz	instory.cz	denikplus.cz	globe24.cz
Antisystémové weby				
eportal.cz	freeglobe.cz	nwoo.org	pravyprostor.cz	novarepublika.cz
tadesco.cz	pravdive.eu	protiproud.cz	aeroneet.cz	zvedavec.org
ac24.cz	svobodnenoviny.eu	rukojmi.cz	ceskoaktualne.cz	europortal.cz

Tabulka vytvořena z dat NFNZ sestavil autor

¹¹ Typologie domácích zpravodajských webů. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online]. 2018 [cit. 2023-11-09]. Dostupné z: <https://www.nfnz.cz/typologie-domacich-zpravodajskych-webu/>

2.2. MediaRating

Nadační fond nezávislé žurnalistiky provozuje již čtyři roky projekt zvaný MediaRating. Jedná se o hodnocení médií a jejich důvěryhodnosti. Hlavní body posuzování jsou: poctivé pracování se zdroji, profesionální pracování s obsahem a srozumitelnost média.

Na počátku působení posuzoval projekt pouze online média, dnes se ovšem zabývá i hodnocením tisku. Výsledky hodnocení, které projekt uděluje, ukazují v jaké míře jsou dodržovány novinářské normy. Jednotlivým médiím totiž projekt po zhodnocení uděluje známku, podle které lze následně rozeznat, která média informace vytvářejí, a která obsah pouze recyklují od ostatních zdrojů.

Hodnocení médií		
A		A-
Splňuje novinářské standardy		
B+	B	B-
Převážně splňuje		
C		
Většinou nebo vůbec nesplňuje novinářské standardy		
N		
Nezařazeno		

Tabulka vytvořena z dat NFNZ sestavil autor

Toto hodnocení tak slouží nejen pro všechny osoby, které chtějí čerpat informace ze správných zdrojů, ale pomáhá i jednotlivá média zlepšovat. Ta poté mohou pracovat na přehlednosti a jednoznačnosti informací, které na svých stránkách zveřejňují a mohou zlepšovat i svou práci se zdroji. V průběhu let tak mohlo dojít ke zlepšení několika známých internetových serverů.¹²

2.3. Příklad dezinformačního webu

Tato část se zabývá konkrétním příkladem dezinformačního webu, a to Aeronet, neboli AENews. Informace a údaje z této internetové stránky byly čerpány dne 16. 11. 2023. Již na první pohled lze poznat, že se nejedná o standartní informační médium. Oproti ostatním médiím má každý článek dlouhý

¹² MediaRating. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online]. c2024 [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://www.nfnz.cz/rating-medii/>

název, který se skládá průměrně až ze 70 slov. Internetová stránka je rozdělena na dvě hlavní části. Zprávy z domova a zprávy ze zahraničí.

Hlavními tématy v části zpráv z domova je válka na Ukrajině. Většina zpráv se zabývá kritizováním chování vlády, prezidenta a Ukrajiny. Nejčastějším tématem jsou aktuálně ukrajinští uprchlíci na území České republiky. Zprávy se snaží protlačovat myšlenku, že probíhá ukrajinizace českého národa. Podle těchto zpráv se uprchlíci, kteří aktuálně pobývají na území České republiky, nemají v plánu navrátit do své rodné země a naopak se na našem území chtějí usadit a rozšiřovat svou početnost. Jsou zde uváděny příklady napadení českých občanů Ukrajinci, nebo příklad školy, která šikanuje české žáky a nadržuje těm ukrajinským. Tyto zprávy se snaží především rozsévat strach a nelásku vůči ukrajinským občanům, kteří obývají naše území.

V části zpráv ze zahraničí je primárním obsahem válka v Izraeli. Většina zpráv kritizuje Izrael a obhájí Palestinu. Kritizována je také USA a ostatní státy, které podporují Izrael. Velké množství zpráv uvádí příklady hrozného chování Izraelců vůči palestinským civilistům.¹³

Z této krátké analýzy webu Aeronet ho lze snadno zařadit do kategorie antisystémových webů.

¹³ AE News. AE News [online]. 2023 [cit. 2023-11-16]. Dostupné z: <https://aeronet.news/>

3. Osoby známé šířením dezinformací.

Dezinformace bývají šířené institucemi (například dezinformační weby), nebo konkrétními osobami. V této části se zaměříme na příklad osobního šíření dezinformací a to nejvíce na politika Lubomíra Volného.

Ať už během pandemie, invaze na Ukrajinu, nebo za běžného stavu, je v České republice několik dezinformátorů, kteří jsou veřejně známí pro své šíření kontroverzních zpráv.

Jako příklad lze uvést například představitele politické strany SPD Tomio Okamuru. Podle serveru Demagog ve svých příspěvcích na sociálních sítích sdílel pravdivé informace jenom v okolo 43 procentech případů. Dalším ze strany SPD je Radim Fiala. Ten se ve svých příspěvcích nejčastěji zabývá tématem migrace nebo pandemie. Mezi nepolitické osoby, které šíří dezinformace lze uvést zpěváka Daniela Landu, nebo Janka Ledeckého. Svými příspěvky kritizují vládu a její nařízení.¹⁴

3.1. Lubomír Volný

Lubomír Volný je kontroverzní osobou, která se dočkala největšího zviditelnění v době pandemie ať už svými výroky, nebo svým chováním v poslanecké sněmovně. Mezi nejznámější příklady patří například výrok, ve kterém označil Václava Havla za vlastizrádce. Dalším příkladem je označení NATO jako teroristické organizace. Lubomír Volný je podnikatelem a politikem, který zasedal v poslanecké sněmovně v letech 2017 až 2021 ve straně za Svobodu a přímou demokracii (SPD). Před svojí politickou kariérou byl především učitelem a to jak v České republice, tak v zahraničí.¹⁵

3.1.1. Dezinformace šířené Lubomírem Volným

V březnu roku 2021 kroužilo letadlo společnosti DLH několikrát okolo Brna. Stalo se tak z důvodu zhoršeného počasí, které znemožňovalo pilotům letadla přistát. Stránka AENews označila leteckou společnost za šířitele britské mutace

¹⁴ RIEZNEROVÁ, Regina. Politici a známé osobnosti. Kdo patří mezi nejvýznamnější české dezinformátory? In: Fakescape [online]. 2022 [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: <https://www.fakescape.cz/blog/dezinformatori-ukrajina-koronavirus>

¹⁵ Lubomír Volný. In: Novinky.cz [online]. c2019-2023 [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/tag/lubomir-volny-17266>

Covidu-19. Údajně během svého kroužení nad Brnem rozprašovalo letadlo do vzduchu tuto mutaci. Lubomír Volný na svém účtu sdílet tuto zprávu a vyjadřoval podporu těmto informacím. Na tuto zprávu reagovalo řízení letového provozu ČR na Twitteru, které uvedlo, že šlo o standartní postup. Dále také společnost DHL Express vyjadřovala na sociální síti Facebook jasný nesouhlas, s těmito dezinformacemi. Dále uvedla přesný letový plán letadla a uvedla, že se jedná o pravidelnou leteckou linku. Na příspěvek od společnosti DHL reagovalo necelých 400 uživatelů. Většina z nich vyjádřila podporu společnosti DHL. Avšak vyskytují se zde také komentáře, které dále rozšiřují danou dezinformaci, nebo šíří další odlišné konspirační teorie.¹⁶

¹⁶ Volného znepokojilo letadlo kroužící nad Brnem. Řízení letového provozu ale dezinformaci vyvrátilo. In: IROzhlas [online]. 2021 [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravodomov/lubomir-volny-dezinformace-hoax-koronavirus-dhl-letadlo-sireni-britska-mutace_2103051712_ban

4. Teroristické útoky 11. září

Jedna z největších a nejtragičtějších událostí tohoto století jsou teroristické útoky na Světové obchodní centrum v New Yorku. Následkem tohoto útoku se změnila bezpečnost na letištích a v letadlech. Do dnes se ohledně této události šíří mnoho dezinformací a konspiračních teorií.

4.1. Podrobnosti ohledně události

Událost se stala 11. září 2001 v New Yorku (část Manhattan). Nejčastěji je nazývána jako 11. září, nebo 9/11. Cílem útoku byl Pentagon a Světové obchodní centrum. Útok byl proveden teroristickou skupinou Al-Káida. V této době byl v čele této teroristické organizace Usáma bin Ládín. Jeden z hlavních důvodů útoku byl výskyt americké armády na Arabském poloostrově. Dále například podpora Izraele a sankce, které byly uvaleny na Irák po válce v Perském zálivu. Teroristických útoků bylo provedeno více, ale všechny byly pouze v malém měřítku.¹⁷

Náplní útoku bylo unesení 4 letadel společností American Airlines a United Airlines. Únos těchto letadel provedlo 19 příslušníků teroristické organizace. První letadlo narazilo do severní věže Světového obchodního centra v 8:46. V 9:03 narazilo druhé letadlo do jižní věže Světového obchodního centra. V 9:59 došlo k pádu jižní věže, tím došlo k usmrcení všech osob uvnitř budovy a v bezprostřední blízkosti věže. Následně se v 10:28 zřítila i severní věž. Třetí letadlo narazilo do budovy Pentagonu a čtvrté se zřítilo do polí v Pensylvánii poté, co se pasažéři na palubě proti teroristům vzbouřili a pokusili se získat nad letadlem kontrolu. Toto letadlo mělo v plánu pravděpodobně nabourat do Bílého domu. Další budovy byly zničeny následkem pádu věží.¹⁸

Odhaduje se, že při útocích zemřelo přibližně 3 000 lidí. Škody na životech ovšem mohly být mnohonásobně mnohem větší. V tento den ve Světovém obchodním centru totiž nebylo tolik návštěvníků.

¹⁷ ZEMAN, Daniel. Mediální reflexe teroristických útoků z 11. září 2001 v MF Dnes. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno.

¹⁸ The 9/11 Commission report: final report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. New York: Norton, 2004. ISBN 0-393-32671-3

4.2. Reakce společnosti na teroristické útoky

Prezident Bush byl v době útoků na Floridě, kde měl setkání s dětmi na základní škole. Informace mu byla donesena, když byl zrovna ve třídě žáků. Prezident i tak dále předčítal žákům a začal situaci řešit až později z velícího stanoviště, které bylo zřízeno CIA. Všechny lety z USA byly zrušeny a lety do USA odkloněny do Kanady. Všechna letadla ve vzduchu musela co nejdříve přistát. Prezident podal prohlášení o tragédii, která se stala.

Již po desáté hodině, čili po necelé hodině a čtvrt od prvního nárazu letadla bylo na kanále CNN a NBC zmíněno jméno Usáma bin Ládin, který byl označován za možného organizátora útoku.

Okolo celé situace nastalo mnoho nejasností. Stíhačky kroužili ve vzduchu a hledaly další unesené letouny, přestože žádné unesené nebyly. Došlo k šíření různých falešných zpráv. Tvrdilo se, že na různých místech New Yorku jsou umístěny nálože. A že bude probíhat úplná evakuace měst New Yorku a Washingtonu DC.

Kolem čtvrté hodiny byl Usáma bin Ládin považován za hlavního podezřelého a s ním i jeho teroristická organizace Al-Kajda.

K večeru proběhlo setkání prezident s užším týmem, na kterém byly probírány možné reakce na daný teroristický útok.¹⁹

4.3. Dezinformace šířené ohledně 11. září

Pokud se podíváme na základní informace a průběh tohoto teroristického útoku, můžou nám jeho průběh a motivy připadat poměrně jasné. Je avšak spojen s nemalým počtem dezinformací, které se po více než dvaceti letech stále šíří. V této části si několik z nich představíme.

První konspirační teorie tvrdí, že Usáma bin Ládin nebyl největším viníkem tohoto útoku, hlavním organizátorem byla podle této teorie americká vláda v čele s prezidentem Georgem Bushem. A útok na Světové obchodní centrum tak byl v podstatě řízená demolice. Pentagon byl zasažen vlastní raketou a ne letadlem.

¹⁹ KAPAVÍK, Radim. Teroristický útok na USA 11.9. 2001. In: Valka.cz [online]. 2007 [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/12228-Teroristicky-utok-na-USA-11-9-2001>

Let 93 byl sestřelen Američany, a pouze se maskuje, že došlo ke vzpouře posádky. Vystává tedy otázka, proč by to americká vláda dělala? Dezinformátoři tvrdí, že díky tomuto útoku měly Spojené státy americké záminku na přesunutí své vojenské síly do arabských zemí.

Šířitelé konspiračních teorií dále tvrdí, že Usáma bin Ládin není skutečný terorista. Jako důkaz používají záběry z roku 2004 a 2007, kde na prvním z roku 2004 vypadá starší, než na druhém z roku 2007. Tvrdí tedy, že video záběry byly falešné a za bin Ládina se vydával někdo jiný. Také údajně nosil na ruce prsten a hodinky, které mají radikální muslimové zakázané. Pokud nedodržel tato pravidla, tak údajně nemohl být radikálním teroristou a tudíž nemohl spáchat tak velký teroristický útok. Dále se rozvíjí teorie o Bin Ládinovi, jako o agentu CIA. Někteří dezinformátoři tvrdí, že se setkával s agenty CIA a měl dokonce vlastní krycí jméno.

Podobné teorie se rozebírají i o únoscích letadel. Konspirátoři tvrdí, že teroristé byli spatření den před útokem, jak jedí vepřové, pijí alkohol a navštěvují striptýzový klub. Z těchto důvodů nemohli být radikálními muslimy a nemohli tento útok provést. Zároveň byli trénováni americkou armádou a jejich letecké schopnosti byly podprůměrné, proto tuto informaci dezinformátoři používají jako argument, že nemohli býti schopni nasměřovat letadla do budov.²⁰

4.4. Reakce na konspirační teorie

Časový odstup, který od uskutečnění tohoto útoku trvá do dnešní doby, nám dává možnost lépe sledovat, jaké kroky podnikla vláda k tomu, aby zamezila šíření dezinformací.

Celá událost bývá stále zkoumána různými odborníky, kteří prověřují jednotlivé aspekty, které se v onen den vyskytovaly.

Hlavním zdrojem informací je Zpráva vyšetřovací komise o 11. září 2001. Jedná se o knihu, kterou zpracovala Národní komise pro teroristické útoky na Spojené státy a byla vydána v roce 2004. Tato kniha byla vytvořena na žádost

²⁰ SÁFRÁNY, Beáta. 9/11 Conspiracy Theories. In: 9/11 Conspiracy Theories [online]. 1. CAHS, 2013, s. 11-30 [cit. 2023-10-26]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43487848>

prezidenta a Kongresu spojených států.²¹ Přináší detailní popis celé události a velké množství faktů, které vyvrací konspirační teorie. Zároveň ale ukazuje nepřipravenost vlády na takové útoky.

Další knihou je *Debunking 9/11 Myths: Why Conspiracy Theories Can't Stand Up to the Facts*, která vyšla v roce 2006. Kniha se zabývá dvaceti nejčastějšími konspiračními tvrzeními. Kniha tyto konspirační teorie vyvrací pomocí očitých svědků, armády, techniků a odborníků.

Poslední zdroj, který si zmíníme je *Reports of the Federal Building and Fire Investigation of the World Trade Center Disaster*. Tato zpráva byla vytvořena Národním institutem norem a technologií a zabývá se detailním rozbořem průběhu zhroutení věží.

Z uvedených příkladů je patrná snaha o vyvrácení všech možných dezinformací, které se šíří. Studií a knih na téma 11. září je velké množství, každá zkoumá událost z jiného aspektu a přináší nám různé pohledy na celou situaci.

4.5. Názory společnosti

V roce 2008 byl proveden průzkum v 17 státech ze všech světadílů, ohledně názorů společnosti na to, kdo ve skutečnosti stál za útoky na Světové obchodní centrum. U každé země se dotazovali nejčastěji 600 až 1 000 osob. Mezi dotazovanými zeměmi bylo například Rusko, Francie, Německo, Turecko, Jordánsko a další. Dotazovaným osobám byla položena otázka, kdo stojí za teroristickými útoky. Odpovědi byly rozděleny do čtyř kategorií. Al-Káida, Vláda USA, Izrael a ostatní. Ve všech zemích kromě Egypta a Jordánska je za největšího viníka považována Al-Káida. Když se všechny výsledky dohromady zprůměrují, vyjde nám, že 46% lidí je pro Al-Káidu, 15% pro vládu USA, 7% pro Izrael, 7% pro různé ostatní skupiny a 25% respondentů uvedlo, že neví.²²

²¹ Seven Resources Debunking 9/11 Conspiracy Theories. In: Council on Foreign Relations [online]. 2021 [cit. 2023-10-26]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/blog/seven-resources-debunking-911-conspiracy-theories>

²² International Poll: No Consensus On Who Was Behind 9/11. In: WorldPublicOpinion.org [online]. 2008 [cit. 2023-11-07]. Dostupné z: <https://worldpublicopinion.net/international-poll-no-consensus-on-who-was-behind-911/>

Z těchto výsledků je patrné, že největší procento lidí vidí jako viníka organizaci Al-Káidu. Není to však ani polovina respondentů. Celkem 54% respondentů si myslí, že viníkem byl buď někdo jiný, nebo nevědí. Je tedy možné, že konspirační teorie dokázaly dostatečně zmást a snížit důvěru obyvatelstva. Reakci na konspirační teorie lze brát jako dostačující, přesto se nedokázala plně zbavit konspirátorů a lidí, kteří jsou nedůvěřiví.

Panuje také nedůvěra vůči studiím a počítačovým rekonstrukcím celé situace. Tyto data totiž lze snadno zfalšovat. Pokud není do počítačového systému použit správný vstup, nemůže vyjít správný výstup. Tudíž lze i počítačové rekonstrukce pozměnit do podoby, která je vyžadována. Většina lidí však vnímá tyto rekonstrukce jako pravdivé.

Další příčinou nedůvěry je fakt, že si nikdo nebyl vědom toho, že by se chystal teroristický útok, ale pouze pár hodin po útoku si již byli státní činitelé v podstatě jistí, že za útokem stála Al-Káida. Kde se vzal náhlý proud informací, je pro mnoho lidí záhadou.

To že 11. září panoval velký zmatek, je všude dohledatelné. Není se ani moc čemu divit, protože nikdo z lidí, ani ze zasahujících složek neměl tušení, že by mohlo něco takového nastat. Stále je však zvláštní, že stíhačky, které měly zabránit letadlu ve střetnutí s budovou, vzletěly až ve chvíli, kdy první letadlo narazilo do věže i přesto, že už nějakou dobu věděli o únosu letadla. Piloti unesených letadel ani nevysílali nouzový signál, který se za normálních situací vysílá.²³

4.6. Celkové zhodnocení události

Celá situace okolo 11. září je dodnes dosti složitá. Událost provází mnoho náhod a okolností, u kterých si člověk lehce může říct, že se nestali náhodou. Avšak lidé, kteří jsou více nedůvěřiví a mají podezření, že viníkem by mohla být USA, ať už jako přímý pachatel, nebo svým chováním a reakcí, jsou považováni za protiamerické. Přesnou pravdu ohledně teroristických útoků se s velkou pravděpodobností nikdy nedozvíme. Pravdou se tudíž stává tvrzení, se kterým

²³ RÉTYI, Andreas von. Teror a lži: 11. září 2001 : důkazy o tom, že všechno bylo jinak. Záhady (Euromedia Group - Knižní klub). Praha: Knižní klub, 2009. ISBN 978-80-242-2466-4.

souhlasí největší množství lidí. Státní činitelé USA kladou velké úsilí na osvětlení celé situace a boji proti dezinformacím. Informacím které o útoku poskytují, důvěřuje největší procento osob. Nikdy se však nepodaří vymýtit některé nejasnosti a konspirační teorie, které se stále šíří.

5. Pandemie Covid-19 a dezinformace

Tato část se zabývá konkrétní situací pandemie viru Covidu-19, během které došlo k masivnímu šíření dezinformací a konspiračních teorií.

5.1. Pandemie Covid-19 v České republice

Pandemickou situaci zažil každý z nás. Bylo to období, které trvalo od března 2020 až do roku 2023, ve kterém virus Covid-19 působil v několika vlnách. Nyní se již nacházíme ve stavu, kdy je virus normalizovaný. Samozřejmě se lidé stále snaží řádně postupovat při zjištění nákazy, a to nošením roušek, respirátorů, důkladnou hygienou a omezováním kontaktu s lidmi, obzvláště seniory, u kterých se v průběhu pandemie vyskytovaly závažné průběhy onemocnění. Virus již je ale považován spíše za klasické chřipkové onemocnění, které je třeba léčit než jako světovou hrozbu, před kterou je nutno chránit se uzavřením země. Bylo to však období, které sebou přineslo spoustu strachu, nejistoty a taky ztrát na životech. V České republice zemřelo v souvislosti s covidovým onemocněním kolem 40 tisíc lidí. Docházelo k velkému šíření dezinformací, konspiračních teorií a falešných zpráv. Politici v průběhu celého období pandemie učinili mnoho různorodých rozhodnutí a také se hned několikrát obměňovala pozice ministra zdravotnictví.

5.2. Postoje české veřejnosti k dezinformacím a konspiračním teoriím vzhledem k pandemii

Pandemie velmi změnila společnost, a to nejen po ekonomické a politické stránce, ale právě i v postoji vůči dezinformacím. Před pandemií byla hlavní témata dezinformací primárně proti západu a proti výše postaveným osobám ve společnosti. Společnost jako taková byla mnohem více kompaktní a bylo zřetelné, kdo stojí na jaké straně. Pandemie tuto situaci naprosto změnila. Lidé, kteří do té doby věřili konspiračním teoriím, se ve své víře mnohem více utvrdili, u ostatních došlo k narušení důvěry v média a v státní instituce.²⁴

²⁴ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

Během začátku pandemie na jaře v roce 2020 bylo zjištěno, že většina občanů České republiky má pochybnosti ohledně původu viru, o bezpečnosti očkování, nebo dokonce i o vlivu Západních států na celou situaci. V dané chvíli byly pochybnosti zapříčiněny primárně strachem a neinformovaností občanů. Důvěra v konspirace zde nehrála tak významnou roli, jakou bychom ji mohli přisuzovat.

V porovnání s ostatními zeměmi klesla důvěra ve vládu České republiky skoro nejvíce. I přes tento velký pokles občané stále dodržovali základní opatření, která byla vyhlášena. V České republice je ovšem v porovnání s ostatními zeměmi Evropské unie nadprůměrný počet osob, které odmítají očkování z různých důvodů. Významnou příčinou nedůvěry ve vládu byla také chaotická a nesrozumitelná komunikace státních institucí s veřejností. Průzkum STEM nám udává, že kolem 10 % občanů šíří dezinformace, které mylně považují za vládou zatajované informace.

V současné době nemáme představu, jaký dopad bude mít pandemie do budoucna. Jednou z možností je, že po několika letech nedůvěra ve vládu opadne a vše se vrátí do stavu, který panoval před pandemií. Vyskytuje se však druhá možnost, ve které se bude nedůvěra ve vládu zvětšovat a naše společnost se tudíž stane více zranitelnou a přístupnou k dezinformacím. Jak bylo již zmíněno, před pandemií byla hlavní témata dezinformací: vliv západních zemí a vyšší vrstvy společnosti. Tyto témata nyní získávají možnost rozšiřovat své pole působnosti a získávat do svých řad nové příznivce těchto dezinformací. Některé dezinformace k nám s jistotou proudí ze zahraničních zdrojů, ale větší procento dezinformací má stále původ přímo v naší zemi.²⁵

5.3. Dodržování bezpečnostních opatření během Covidu-19 – konspirační teorie

Nedůvěra a konspirační teorie mají přímou souvislost s ochotou dodržovat nařízení o bezpečnostních opatřeních. Lidé dodržují vládní opatření ze strachu o vlastní zdraví navzdory dezorientovanosti a nedůvěře ve vládu. Problémovou

²⁵ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

skupinou během pandemie Covidu-19 byli mladí lidé, nepatřili do rizikové skupiny osob a zlehčovali závažnost Covidu-19. Odmítali nošení respiračních pomůcek a nedodržovali bezpečnostní opatření, protože se virem necítili ohrožení a nedůvěřovali vládě a médiím. Starší lidé na rozdíl od mladých více důvěřují médiím a vládě.

Neochota společnosti dodržovat vládní nařízení se začala zvětšovat až s odstupem času. Mnoho lidí začalo považovat nošení respirátorů za zbytečné. Také očkování bylo méně populární a lidé kteří nebyli očkovaní, měli omezené možnosti. Na základě očkování došlo ve společnosti k segregaci občanů na dvě skupiny, očkované a neočkované. Obecně panoval větší strach z neočkovaných jedinců, kteří byli bráni za nezodpovědné a bezohledné vůči ostatním.

Díky práci v testovacím zařízení jsem se setkal s oběma typy chování. Z počátku pandemie měli občané respekt z onemocnění a dodržovali stanovené rozestupy a další nařízení. Postupem času začínali být vůči těmto nařízením laxní a bezdůvodně nepříjemní na personál testovacích zařízení, pokud vyžadoval dodržování všech stanovených nařízení a správné nošení respiračních pomůcek.

5.4. Stratifikace obyvatel České republiky z hlediska aktivit v přijímání informací během Covidu-19

Společnost můžeme v souvislosti s dezinformacemi rozdělit dvěma způsoby, podle toho jak reagují po přijetí nepravdivé zprávy a podle toho zda nepravdivé informaci věří. Podle chování osob po přijetí dezinformace můžeme společnost rozdělit na čtyři skupiny.

První skupinou jsou super šířitelé. Tito lidé obdrží falešnou zprávu, kterou ihned předají dalším 50 lidem, bez toho aby se nad danou zprávou zamysleli. Kvůli této skupině dochází k velkému šíření dezinformací a konspiračních teorií. Další skupinou jsou lidé, kteří falešnou zprávu obdrží a předávají ji dále i se svým argumentem, který potvrzuje danou zprávu. Argumentem může být například, že tuto zprávu šíří vlivná osoba. Tato skupina sice falešné zprávy nesdělí tolika lidem, ale pomocí svých argumentů pomáhá zvyšovat důvěru v dané informace. Následují lidé, kteří informaci dostanou, ale nijak ji neřeší a neposílají dál. Tato skupina je bezproblémová. Nenechá se ovlivnit falešnými informacemi a více

důvěřuje svému úsudku a vládě. Poslední skupinou jsou lidé, kteří falešnou zprávu šíří dále s protiargumenty, které zprávu vyvrací. Těchto osob je zdaleka nejméně, nejen že s nepravými informacemi nesouhlasí, ale také se snaží zabránit jejich dalšímu šíření.

Ze studie STEM vyplývá, že podle důvěry v dezinformace a konspirační teorie můžeme společnost rozdělit do pěti skupin:

- Konformní
- Pochybující
- Odmítající
- Šířitelé
- Nedůvěřivý

Konformní (55%) jsou lidé, kteří dodržují opatření a ke konspiračním teoriím jsou nedůvěřivý. Následují pochybující (25%), kteří opatření také dodržují, ale důvěřují konspiračním teoriím. Odmítající (9%) nedodržují opatření a konspiračním teoriím věří, nechávají si to však pro sebe. Dále tu máme skupinu, která v konspiraci věří a zároveň konspirace šíří (6%), primárně pomocí sociálních sítí nebo prostřednictvím e-mailu. Poslední skupinou jsou nedůvěřivý, ti konspiračním teoriím nevěří, ale zároveň nechtějí dodržovat bezpečnostní opatření.

Konformní jsou nejvíce odolní proti útoku konspiračních teorií, proto je pozitivní, že jich je nadpoloviční většina. Mohlo by jich ale samozřejmě být i více. Druhou nejpočetnější skupinou jsou pochybující. Tito lidé sice dodržují opatření, ale důvěřují i některým konspiračním teoriím. Hrozí u nich šance, že budou ovlivněni a poté spadnou do skupin odmítajících nebo šířících. Tím by se rozrůstal problém šíření, vzhledem k tomu, že osoby sdílející konspirační teorie je velmi těžké přesvědčit o nepravdivosti těchto informací. Odmítající je těžké přinutit, aby nám důvěřovali, ale je u nich větší šance úspěchu.²⁶

²⁶ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

Nejdůležitější je se zaměřit na skupinu pochybujících a odmítajících. U těchto osob hrozí, že se přikloní ke straně šířitelů konspiračních teorií a zároveň u nich může dojít k neochotě dodržovat bezpečnostní opatření. To by poté vedlo k většímu ohrožení společnosti a k pravděpodobnému zvýšení nakažených osob.

Ke zlepšení situace by mohla pomoci i edukace občanů o základních informacích ohledně viru Covid-19. Jednou z možností by mohlo být vytvoření televizního programu, který by každý den vysílal informace a aktuality. Na důvěře tvrzení by prospělo, kdyby informace sdělovali spíše nepolitictí informátoři a aby se využilo i svědectví lidí, kteří například byli hospitalizováni kvůli vážnému zhoršení zdravotního stavu. Dobré by bylo ukázat, jak celá péče v nemocnici probíhá a zdůraznit její klady. Vládní činitelé by také mohli býti více sebekritičtí a uznat chyby, které udělali. Hlavní cílem by mělo být obnovení důvěry obyvatelstva ve vládu a lékaře. Změně by mohli pomoci také mladší občané, informováním svých prarodičů a rodičů o riziku dezinformací a konspiračních teorií, ukázkou faktů a nepravdivosti dezinformací. Riziko zvýšení počtu šířených dezinformací není nebezpečné pouze pro šíření onemocnění Covid-19, ale z dlouhodobého hlediska i pro stát jako takový.²⁷

Z výše uvedených 5 skupin příjemců informací je věnována pozornost následujícím dvěma skupinám a to skupině pochybujících a skupině šířitelů.

5.4.1. Skupina pochybujících

Podrobněji se zaměříme na skupinu pochybujících, u kterých existuje riziko, že se stanou osobami šířícími konspirace. Ti důvěřují veřejnoprávním médiím, a proto jsou otevření informacím, sledují televizní zprávy více než ostatní. Kolem dvou třetin z této skupiny důvěřuje lékařům ohledně informací o Covidu-19. Poslední třetina se nedokáže orientovat ve zprávách a je proto k médiím obecně spíše opatrná. Celkově nemají povědomí o tom, jak si ověřovat fakta a jak rozpoznat dezinformace. Patří mezi osoby s nižším vzděláním a jsou spíše

²⁷ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

z menších obcí a vesnic. Dva nejvíce rozšířené mýty této skupiny jsou zprávy o nepoctivosti lékařů, o nebezpečí očkování a jeho vedlejších účincích.

Proti prvnímu z mýtů lze snadněji bojovat. Důvěra v lékaře je totiž stále větší, než důvěra ve vládu. Informace o doktorech, sdílené v médiích, ovšem nebyly vždy jasně řečeny, a proto mohlo docházet k různým nedorozuměním. Je však velmi důležité, aby lidé měli důvěru v lékaře, kteří je ošetřují, jinak hrozí, že dojde k většímu ublížení na zdraví.

Druhý mýtus ohledně rizika očkování je spíše závažný pro budoucnost. Mnoho lidí se bojí očkování, u kterého si nejsou jistí jeho bezpečností. Tudíž jejich pochybnosti mohou časem samy zmizet. Těmto pochybnostem lze také předejít větší informovaností společnosti a vysvětlením všech důležitých informací srozumitelnou formou. Snaha vlády o zdůraznění bezpečnosti očkování proti Covidu-19 proběhla během pandemie na sociální síti, která nese název TikTok. Vláda vybrala dvě známé osobnosti mezi mladými lidmi a dala jim finance na uskutečnění projektu. Celý projekt se ovšem shledal spíše s kritikou a situaci ohledně očkování zlepšit nepomohl, naopak vyvolal další kritiku směrem k vládě.

5.4.2. Skupina šířitelů dezinformací

Dále se zaměříme na skupinu šířitelů dezinformací. Tato skupina osob během pandemie souhlasila s většinou dezinformací, které se v dané době šířily. Podle průzkumů se lidé, kteří šíří dezinformace o Covidu-19 mnohem více veřejně sdílejí o svých názorech, než lidé kteří sdílejí dezinformace o jiných tématech. Věk těchto šířitelů se pohybuje kolem 50 – 60 lety. Tyto osoby mají spíše nižší vzdělání, a jelikož patří mezi starší obyvatelstvo, mají také menší mediální gramotnost, často si neověřují fakta a jsou proto mnohem snadněji zmanipulovatelní²⁸

Jelikož jsou šířitelé dezinformací spíše starší lidé, kterým je 60 let a více, zaměříme se na ně podrobněji. Analýza STEM nemá přesně konkrétní data, protože byla sbírána pouze z šíření konspiračních teorií online. 30 – 40% populace ve věku nad 60 let, ale nepoužívá internet pro šíření dezinformací. Mnoho těchto

²⁸ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

lidí šíří dezinformace pouze ústní formou svému okolí. Tito lidé nemají takové zkušenosti s internetem a proto také jejich informovanost ohledně nebezpečí na internetu a nebezpečí dezinformací není moc velká. Více jak polovina z nich nemá moc velkou důvěru ve veřejnoprávní média. Často mají pocit, že nemají šanci ovlivnit politickou situaci. Kolem 20 – 40% z nich dostává dezinformační e-maily, nebo čtou na internetu obsah, který je prezentován jako ten, který média úmyslně zatajují. V porovnání s ostatními skupinami mají mnohem větší nedůvěru v lékaře. Také se více přidávají k politické straně SPD.

5.5. Konspirační teorie ohledně Covidu-19

Na začátek si řekneme některé dokreslující informace. Kolem 38 % občanů podceňuje nebezpečí Covidu-19. Když porovnáme Covid-19 s chřipkou, tak si většina důchodců myslí, že je Covid-19 nebezpečnější, než chřipka a jsou více opatrní. U mladých lidí ve věku 18 – 35 až 43% lidí považuje Covid-19 za stejně závažný jako například chřipka. I přesto je počet lidí, kteří nedodrží nošení roušek poměrně nízký. Problém při provádění dotazníků je ten, že se lidé prezentují lépe, než ve skutečnosti. Proto i tyto všechny statistiky, které zpracoval STEM, neodpovídají přesné realitě. Avšak i tak se dá odhadnout, že kolem 40 % lidí skutečně dodržuje všechna nařízení a kolem 45 % je dodržuje alespoň částečně. Lidé byli dotazováni, kterým zdrojům důvěřují, a kterým ne. Mezi možnostmi byli lékaři, členové rodiny, Česká televize, nezávislé nevládní organizace, příspěvky na sociálních sítích, představitelé vlády a alternativní média a blogy. Největší část respondentů neměla přesně vyhraněný názor, ale spíše se přiklápěla k jedné z možností. Nejvíce z vybrané nabídky lidé důvěřují lékařům a členům své rodiny. Nejméně zase alternativním médiím, příspěvkům na sociálních sítích a představitelům vlády a ministrům.²⁹ Může to být čistě historicky dané, nebo aktuální dobou. Jedním z důvodů může být špatná zkušenost s vládou z minulosti. Doba pandemie sebou přinesla nespočet nových výzev a vláda musela řešit věci, na které nebyla vůbec připravená. Z toho logicky vyplývá, že některá učiněná rozhodnutí nebyla správná. Nouzový stav v určité míře omezoval naši svobodu, nemohli jsme se vídat s blízkými, museli jsme neustále nosit respirační pomůcky,

²⁹ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

nemohli se konat veřejné akce, nebo byly velmi striktně omezeny. V určitém období nám dokonce bylo zakázáno opouštět hranice obce, tudíž byl omezený pohyb osob po území České republiky. Tato opatření nebyla společností přijímána pozitivně. Naopak prohlubovala nedůvěru v rozhodnutí vlády.

Nyní už se přesuneme ke konkrétním konspiračním teoriím, které na území České republiky kolovaly:

- Virus Covid-19 byl pravděpodobně vyroben v laboratoři
- Uprchlíci velice ovlivňují šíření Covidu-19
- Česká vláda manipuluje se statistikami o úmrtí osob, aby situace vypadala příznivěji.
- Rizika viru jsou přehnaná a vláda chce pouze manipulovat s lidmi.
- Nemocnice úmyslně zveličují počet úmrtí a následky viru. Dělají to jenom proto, aby dostaly více peněz.
- Vláda úmyslně zatajuje negativní dopady, které má očkování
- Covid-19 byl vytvořen jenom proto, aby s námi výše postavení lidé mohli manipulovat.
- Očkování nám může změnit DNA
- Očkováním se nám dávají do těla čipy³⁰

Toto jsou nejvíce rozšiřované dezinformace ohledně Covidu-19. Jsou seřazené od těch nejméně závažných, až po ty velmi závažné. Samozřejmě se dezinformací a konspiračních teorií šíří znatelně více. Věřím, že každý z nás o nějaké ze zde jmenovaných slyšel. Třeba teorie, že při očkování se nám dávají do těla čipy je jedna z těch nejvíce nebezpečných. Kvůli ní se mnoho lidí nenechalo očkovat. I když třeba nevěřily konkrétně této teorii, tak to v nich vyvolávalo strach, že s očkováním nebude něco v pořádku. Moc tomu nepomáhalo, že kolem očkování nebyly zveřejňované úplně jasné informace.

³⁰ Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení. In: Ministerstvo Vnitřní záležitostí České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>

5.5.1. Konkrétní příklady a fakta dezinformací a konspiračních teorií v Covidu-19

Nyní si porovnáme šířené dezinformace s fakty. Jako první se zaměříme na kritiku, která se snesla na Evropskou unii. EU byla kritizována za to, že nedokáže dosti efektivně reagovat na vzniklou hrozbu a její důležitost není tak velká, dokonce spíše celou situaci zhoršuje. Tato konspirační teorie podryvá důležitost Evropské unie. Už z dřívější doby nebyli občané úplně spokojeni s Evropskou unií, a tohle byla další příležitost, jak jí více poškodit. Mezi šířitele těchto dezinformací patří například stránka Sputnik. Pokud se ovšem podíváme na fakta, tak skutečnost je jiná. Celý sektor zdravotnictví spadá do pravomocí EU jen velmi málo. Tento sektor si řeší každý ze států sám. S čím však pomoci mohla, bylo pomocí peněz. Založila peněžní fond, ze kterého jsme mohli čerpat, zároveň urychlila proces schvalování léků a pomáhala dovážet ochranné pomůcky.³¹

Další náročnější a rozsáhlejší konspirační teorie, tvrdí že se vláda pouze snaží informacemi o pandemii odlákat pozornost od mnohem závažnějšího problému, a tím je migrace. Tato teorie pracuje s migrací, jako s plánovanou invazí, která je podporována různými společnostmi. Celkovým cílem je snaha o zvětšení muslimské populace v Evropě a tím se pomalu a jistě zbavit původních obyvatel. Úmrtí osob slouží k uvolnění místa pro nově příchozí imigranty. Stejně jako neoblíbenost Evropské unie je i popularita imigrantů velmi nízká. Počet cizinců na našem území stále více stoupá, oproti roku 2010 byl v roce 2020 nárůst cizinců na našem území přibližně o 50 % vyšší. Nejvíce na našem území pobývají občané Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu a Ruska.³² Je přirozené, že se jako lidé bojíme neznámého. Česká kultura obecně není moc na lidi z cizích států zvyklá. Ostatní více rozvinuté země jako Německo, Anglie, Francie jsou mnohem více zvyklí na národnostní rozmanitost. Čeští občané se tak bojí, že nově příchozí lidé budou měnit kulturu, brát peníze, nebo že nás úplně vytlačí z našeho území. Tyto obavy má spíše starší skupina obyvatel, to všechno nahrává ke vzniku silných konspiračních teorií. Mnoho teorií vznikalo s příchodem velké migrace, která byla

³¹ Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení. In: Ministerstvo Vnitřní České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>

³² Migrace v ČR: Fakta a čísla. In: Migraceonline.cz [online]. 2021 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/migrace-v-cr-fakta-a-cisla>

převážně v roce 2015. Poté šel tento problém více do pozadí a během pandemie se zase vrátil. Událost, která jako poslední řešila migraci je aktuální invaze Ruska na Ukrajinu. S příchodem imigrantů vzniklo opět mnoho konspiračních teorií a zvedla se nelibost Čechů vůči imigrantům. Nyní si řekneme pár důvodů, proč je tato konspirační teorie nepravdivá. V České republice je vytvořená strategie migrační politiky a také strategie boje proti nelegální migraci i s výčtem hrozeb, které by mohli vzniknout. Tato strategie je volně dostupná na stránkách ministerstva vnitra. V tomto dokumentu jsou vyjmenovány zásady, kapitola o nelegální migraci, legální migraci, azylu, volném pohybu osob a o schengenské spolupráci.³³ Česká republika má spíše negativní postoj k relokaci migrantů, který je definován usnesením Parlamentu a Vlády České republiky.³⁴

Další dezinformací je, že byl virus vyroben jako biologická zbraň. Tato dezinformace jasně nestanovuje, jestli byl vyroben Amerikou, Velkou Británií, Čínou, nebo i přímo konkrétními osobnostmi. Jeho účelem má být nastolení nadvlády, vymýcení populace, nebo zisk peněz z různých ochranných pomůcek. Tuto informaci šířila stránka Pravý prostor. Podle informací které jsou dostupné, nebyl virus vytvořen v laboratoři. Mutace virů je ověřeným faktem, ke kterému běžně u virů dochází. I během pandemie nás zasáhlo několik mutací viru Covid-19. Proto jsou informace o přirozené mutaci mnohem logičtější a pravděpodobnější.

Další konspirační teorie je dosti nebezpečná. Lidé zkoušeli vymýšlet vlastní metody léčby Covidu-19, a to například pomocí alkoholu, česneku, kouření, pití horké vody, nebo omýváním se chlorem. Nošení respirátorů, nebo braní léků se tak začalo zdát jako zbytečné a neúčinné. Tuto dezinformaci je naprosto snadné odhalit. Všechny tyto způsoby byly prokázány jako neúčinné a je doporučeno spoléhat se na rady lékařů.

³³ Strategie migrační politiky České republiky. In: Ministerstvo Vnitřní záležitostí České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/strategie-migracni-politiky-ceske-republiky.aspx>

³⁴ Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení. In: Ministerstvo Vnitřní záležitostí České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>

Mezi další konspirační teorie patří tvrzení, že nám okolní státy zdržují dodávky potřebných ochranných a zdravotních pomůcek a tím nám neumožňují kvalitní zdravotnickou péči, tuto pravdu nám však vládní činitelé zatajují. Během pandemie panoval dost velký zmatek a některé země v Evropě, včetně nás, zakázaly vývoz zdravotních pomůcek z důvodu jeho nedostatku. Důvodem samozřejmě nebyl úmysl škodit okolním státům.³⁵

Jedna z nejzávažnějších rozšiřovaných dezinformací je, že bude probíhat povinné očkování. Teorií s očkováním je několik, týkají se například vpravování jedů do našich těl, nebo vpichování čipů, kterými nás bude vláda sledovat. Vzhledem k faktorům, kterými jsou například telefony a kamerové systémy, se mezi lidmi začala dezinformace rychle šířit, hnána strachem z úplné ztráty anonymity. Zde je znovu možné vidět vzorec vysoce postavených osob, které se snaží ovládnout občany. Dezinformaci stále někteří lidé věří, přestože k žádnému povinnému očkování nedošlo. Z této dezinformace vyvstává více otázek, než odpovědí a slouží opravdu pouze k vyvolání strachu.

Další dezinformace je velmi nebezpečná. Jedná se o teorie, že epidemie je pouze vymyšlená a slouží pouze k tomu, aby ve společnosti vyvolala strach. Tato dezinformace nabádala obyvatele k bagatelizování celého viru a tudíž i k nedodržování základních bezpečnostních opatření. Vláda se dle této teorie snažila pomocí strachu, ovládnout společnost a mít nad ní plnou kontrolu. Ochranná opatření samozřejmě svůj smysl měla. Nejen Covid-19 ale i jiný běžný vir má svou inkubační dobu, při které si člověk není přítomnosti viru vědom. Bylo tedy v zájmu obyvatel, aby pomocí respiračních pomůcek, dodržováním odstupů a omezením kontaktu snížili riziko přenosu nákazy.

Na závěr si představíme dezinformaci, která se zaměřuje na americkou vládu, dle které Američané používali pandemii jako záminku k tomu, aby rozmístili své vojenské síly po celé Evropě a zahájili invazi. Tato dezinformace byla založena na plánovaném vojenském cvičení, které mělo proběhnout v Evropě.

³⁵ Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení. In: Ministerstvo Vnitřní České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>

Kvůli pandemii bylo však cvičení zrušeno a jednotky, které již byli v Evropě, se ihned vrátili zpátky do Ameriky.³⁶

Tyto dezinformace a konspirační teorie nám demonstrují jejich různorodost, každá se zaměřuje na jinou potenciální příčinu tvorby strachu. Pokud se tedy dezinformace šíří mezi větším množstvím lidí, je velmi pravděpodobné, že v člověku jedna z těchto teorií strach vyvolá.

5.5.2. Reakce společnosti na konspirační teorie a protiargumenty

Výsledky výzkumů veřejného mínění z hlediska empirických studií z roku 2021 říkají, že dvě pětiny mladých občanů věří v minimálně dvě dezinformace, nebo konspirační teorie. Další observací je, že jeden z deseti Čechů věří větší části konspiračních teorií, nebo dezinformacím. Jestli lidé uvěří dezinformacím a konspiračním teoriím je závislé zejména na zpravodajské gramotnosti, důvěře v média a ve vládu. Mezi méně důležité složky patří věk, bydliště, vzdělání, nebo ekonomická situace. Mezi skupiny nejvíce důvěřující dezinformacím, jsou muži ve věk 30 až 60 let.³⁷

Proto je dobré sdělovat lidem protiargumenty ke konkrétním dezinformacím, které slouží k zastavení šíření dezinformace a k poskytnutí pravdivých informací. Mohou být sdělovány vládou, státními činiteli, nebo odborníky na konkrétní problematiku. Pozitivní zprávou je, že protiargumentům lidé důvěřují více, než šířícím se konspiračním teoriím a dezinformacím. V České republice tvoří velkou skupinu obyvatel osoby starší 60 let věku. Tato skupina lidí vkládá svou důvěru častěji do vlády a odborníků, než do dezinformačních zdrojů. Předpokladem a zárukou pro šíření objektivních informací by měli být instituce a vládní činitelé, u kterých se předpokládá větší obeznámenost o daném tématu, než u běžné populace.

³⁶ Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení. In: Ministerstvo Vnitřní České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>

³⁷ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

Problémem protiargumentů je, že nemají takový dosah jako dezinformace. Jejich šíření neprobíhá tak efektivně, jako šíření konspiračních teorií a dezinformací.

5.6. Zhodnocení projektu STEM – Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií

Projekt společnosti STEM je velice přínosný. Lze z něho čerpat mnoho užitečných informací, které lze využít v boji proti dezinformacím. Dobré je také rozdělení lidí do jednotlivých skupin. Můžeme potom lépe reagovat na jednotlivou z nich. Důležité je, aby se vláda zaměřila zvláště na každou výzkumem STEMU definovanou skupinu lidí (Konformní, pochybující, odmítající, šířitelé, nedůvěřivý).

6. Projekt Společnost nedůvěry

Dalším zajímavým a velice přínosným výzkumem je projekt, který byl vytvořen pro Český rozhlas. Jeho uskutečnění prováděli odborníci z Národního institutu SYRI. Tento institut se skládá z vědců Masarykovy univerzity, Univerzity Karlovy a Akademie věd ČR, jedná se o virtuální vědecký klub.

Jedním z hlavních cílů výzkumu bylo pozorovat, jak přijímáme dezinformace a také například kdo lidmi manipuluje. V rámci projektu bylo vybráno 20 příspěvků, které byly šířeny na dezinformačních webech, a tyto příspěvky byly předloženy respondentům. Otázky se týkaly jak aktuálních věcí, tak i událostí starých přes 20 let. Například jaký mají respondenti názor na úmrtí princezny Diany.

6.1. Rozhovor s Paulínou Tabery

Mgr. et Mgr. Paulína Tabery je socioložkou, která působí na Sociologickém ústavu Akademie Věd České republiky jako vedoucí Centra pro výzkum veřejného mínění. V rámci projektu s názvem Společnost nedůvěry poskytla rozhovor v Českém rozhlasu, kde blíže popisuje výsledky projektu.

Na začátku rozhovoru uvedla, že vztah osoby k společenskému systému má velký vliv na to, zda bude osoba věřit dezinformacím a konspiračním teoriím a celkově ovlivňuje, jak se po vystavení falešným zprávám zachová.³⁸

Velkým problémem při boji s dezinformacemi je ten, že nestačí pouze zrušit dezinformační internetové stránky. To ovšem nezmění ani názory lidí ani na dosah dezinformací. Dezinformační informace si má osoba možnost získat z jiných zdrojů. Navíc ještě hrozí riziko, že dojde k prohloubení nedůvěry vůči systému. Získat si důvěru společnosti není okamžité, ale je to dlouhodobý proces, který zahrnuje velké úsilí. V České republice jsou stále instituce, kterým velká část občanů důvěřuje. Největší nedůvěru mají například politické instituce. Naopak relativně velkou důvěru má například Armáda České republiky, Policie České republiky a Soudní systém České republiky. Důvěra v tyto instituce se začala

³⁸ SENKOVÁ, Zita a Paulína TABERY. Paulína Tabery: Společnost nedůvěry? Dezinformacím věří nejvíce ti, kteří jsou odpojeni od systému. In: Český rozhlas Dvojka [online]. 2023 [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/paulina-tabery-spolecnost-neduvery-dezinformacim-veri-nejvice-ti-kteri-jsou-9035712>

zvyšovat v 90. letech 20. století. Naopak důvěra v média postupně stále více klesá. Důvěru v jednotlivé instituce dosti ovlivňuje společnost jako taková. V mnoha zemích je například velká důvěra v církve, což pro Českou republiku neplatí, zde je velice nízká. Většinou bývá pravidlem, že pokud nastane nějaké závažná událost, tak stoupá důvěra v instituce, které mají danou situaci řešit. Důvěra v politiky byla největší kolem roku 2000, kdy důvěra občanů v jednotlivé politiky byla přes 60 procent. V současné situaci mají politici důvěru pod 50 procent, což není zrovna ideální. Výjimkou je aktuálně nově zvolený prezident Pavel, který má důvěru ve společnosti kolem 60 procent. Největší krize důvěry v instituce byla v roce 1998, kdy došlo k pádu Klausovi vlády. Došlo k tomu z důvodu aféry, která byla spojena s hlavní stranou ODS. Druhou událostí s podobným poklesem nedůvěry byl pád vlády Petra Nečase. Vláda Petra Nečase je dnes brána jako jedna z nejhorších, co kdy u nás byla. Důvěra se také často mění, jako v případě bývalého prezidenta Miloše Zemana. Velmi se například zhoršila po projevu v rádiu, kde používal explicitní výrazy. Časem ale zase důvěra v něho stoupala. Co se týče mezinárodních institucí, tak největší nedůvěru má Evropská unie. K největšímu propadu došlo na začátku války s Ukrajinou. Stále více lidí se přidává k názoru, že by se neměla Evropská unie tolik zabývat ekologií. Více jak tři čtvrtiny společnosti odmítá přijetí eura.

Na závěr rozhovoru dává Paulína Tabery krátké shrnutí. Pozitivní v posledních letech je to, že lidé jsou stále více rozhodní ve svých názorech. Jsou buď vyhranění pro, anebo proti. Naše společnost důvěřuje více institucím, s kterými má dobrou zkušenost a má z nich dobrý pocit. Čímž pádem se důvěra může měnit při zvolení nových politických představitelů. Důvěru můžeme zvýšit větší transparentností a výkonem institucí. Je to jistě dlouhodobá věc, ale pokud se zvětší důvěra společnosti ve státní instituce, tak bude většina lidí více odolná vůči dezinformacím.³⁹

³⁹ SENKOVÁ, Zita a Paulína TABERY. Paulína Tabery: Společnost nedůvěry? Dezinformacím věří nejvíce ti, kteří jsou odpojeni od systému. In: Český rozhlas Dvojka [online]. 2023 [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/paulina-tabery-spolecnost-neduvery-dezinformacim-veri-nejvice-ti-kteri-jsou-9035712>

6.2. Komparace výzkumu STEM a projektu Společnost nedůvěry

Výzkum společnosti STEM, který byl podrobně popsán v předešlých kapitolách, rozdělil respondenty do pěti skupin, a to konformní, pochybující, odmítající, sdílející konspirace a nedůvěřivý.⁴⁰

V projektu Společnost nedůvěry byli respondenti rozdělení do osmi kategorií podle vztahu, jaký mají k dezinformacím a konspiračním teoriím, a to na Silné příznivce (zastoupení 6%), mírné příznivce zaměřené na covid-19 (12%), mírné příznivce zaměřené na migraci (10%), něco na tom je (13%), apatické (6%), nezapojené odpůrce (17%), mírné odpůrce (20%) a silné odpůrce (17%). Z výsledků vychází, že 54% respondentů byli odpůrci dezinformací, 6% respondentů je apatickým a moc se o dezinformace nezajímají a 40% respondentů má příznivý vztah k dezinformacím.

Silní odpůrci konspirací se vyznačují tím, že je pro ně zásadní demokracie a mají velkou důvěru ve státní instituce i hlavní média. Dalším jejich charakteristickým rysem je jejich velký zájem o politiku, informace čerpají z několika zdrojů a primárně z veřejnoprávních médií. Je pro ně důležité členství České republiky v Evropské unii a v NATO. Vyjadřují souhlas s podporou Ukrajiny, a to jak podporu v boji proti Rusku, tak také v přijímání uprchlíků. Podle výzkumu tato skupina respondentů nesouhlasí v průměru se sedmnácti z dvaceti dezinformačních zpráv. Jsou proti nim tedy jasně vyhranění.⁴¹

Druhou skupinou jsou mírní odpůrci konspirací. Ti nevěří dezinformacím, ale nejsou proti nim tolik vyhranění. Mají důvěru ve státní instituce a média, avšak už s určitou zdrženlivostí. Vyznačují se v podstatě stejnými charakteristikami, jako předešlá skupina jenom s tím rozdílem, že nejsou tak důvěřiví vůči vládě a nemají tak silně vyhraněné názory. V dotazníkovém šetření odmítají v průměru 15 dezinformačních tvrzení z 20.

⁴⁰ STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

⁴¹ PIKA, Tomáš a Jan CIBULKA. Odstíny nedůvěry: osm skupin rozdělených konspiracemi. In: IRozhlas [online]. c1997-2024 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravodov/spolecnost-neduvery-serial-dezinformace-vyzkum-skupiny-seznam_2306120500_pik

Nezapojení odpůrci konspirací jsou skupinou, která neprojevuje moc velký zájem o politiku a věci okolo ní. Dezinformacím převážně nevěří, ale také příliš nedůvěřují státu. S členstvím České republiky v národních uskupeních jsou převážně spokojeni, ale vnímají také nedostatky v těchto uskupeních. Demokracii berou stále jaké nejvhodnější způsob vlády. V dotazníkovém šetření odmítají v průměru 9 z 20 tvrzení. U přibližně sedmi výroků nemají dostatek informací, nebo nad daným tématem nepřemýšlejí.

Nejméně zastoupenou skupinou jsou apatičtí. Tito lidé se nejméně zajímají o politiku a celkově dění ve společnosti. Díky tomu jsou do velké míry odolní proti dezinformacím, protože se celkově nezajímají o politické informace. Tito lidé nemají silné politické názory. Na velké množství otázek odpovídali v dotazníkovém šetření odpovědí „nevím“. U 14 z 20 dezinformačních tvrzení nevěděli, jak mají odpovědět.

Další skupinou, která už do malé míry souhlasí s některými konspiračními teoriemi, se nazývá „něco na tom je“. Jak už název napovídá, tak jejich odůvodnění některých dezinformačních tvrzení je, že na tom asi něco bude. O politické dění se moc nezajímají, ale mají určité povědomí. Nemají moc silně vyhrazené názory ani na jednu stranu. Nejbližší mají ke skupině nezapojených odpůrců. U 7 z 20 dezinformačních tvrzení s nimi spíše nesouhlasí a u okolo pěti jsou názory někde mezi souhlasem a nesouhlasem.⁴²

Skupina, která už částečně souhlasí s některými dezinformacemi, jsou mírní příznivci konspirací zaměřených na migraci. Tato skupina má důvěru pouze v některé vybrané instituce. Vyznačuje se strachem z migrace osob jiné národnosti do České republiky. Pomocí tohoto strachu je s nimi mnohem jednodušší manipulovat. Mají největší důvěru ve vládu a ostatní instituce ze všech ostatních skupin příznivců dezinformací. Jsou spíše pro demokratický režim, ale nebránili by se ani režimu silného vůdce, nebo politické strany. Souhlasí s některými konspiračními teoriemi a primárně těm, které se zabývají migrací. Přibližně u 7 z 20 dezinformačních tvrzení s nimi souhlasí a u 9 z 20 s nimi

⁴² PIKA, Tomáš a Jan CIBULKA. Odstíny nedůvěry: osm skupin rozdělených konspiracemi. In: IRozhlas [online]. c1997-2024 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravodov/spolecnost-neduvery-serial-dezinformace-vyzkum-skupiny-seznam_2306120500_pik

nesouhlasí. Čerpají informaci z několika zdrojů a některé z nich jsou také dezinformační weby.

Další skupina jsou také mírní příznivci konspirací, akorát se zaměřením na Covid-19. Tato skupina má nízkou důvěru v média i státní činitele. Často vládu viní za učiněná rozhodnutí, která byla prováděna hlavně v době pandemie. Příliš se nezajímají o politiku. Taky je moc nezajímá, jaký režim u nás je a myslí si, že demokracie není ideálním systémem. Informace čerpají z několika zdrojů, mezi které patří jak televize, tak ve velkém množství také sociální sítě, nebo e-maily. Pohybují se také na dezinformačních webech. Vyjadřují taky poměrně velký nesouhlas s členstvím České republiky v Evropské unii a v NATO. U 7 z 20 dezinformačních tvrzení s nimi souhlasí a u 6 z 20 nemají vyhraněný názor.

Poslední skupinou jsou silní příznivci konspirací. Tato skupina má velký zájem o dění ve světě a politiku České republiky. Nemají prakticky žádnou důvěru vůči státním institucím a v hlavní média. Informace čerpají z mnoha zdrojů, ale nejvíce čerpají z dezinformačních webů. Jako další zdroje využívají také sociální sítě a e-maily, kde také mohou dále šířit své názory. Zastávají názor, že demokracie možná není nejlepší režim a nebránili by se ani jinému systému. Jsou také velice nespokojení s národními uskupeními a nesouhlasí s členstvím České republiky v nich. U 14 z 20 dezinformačních tvrzení s nimi souhlasí.⁴³

6.3. Zhodnocení projektu Společnost nedůvěry

Výhodou tohoto projektu je jeho větší mediální prezentace. Vzhledem k tomu, že projekt prováděli odborníci z Národního institutu SYRI pro Český rozhlas, tak o něm mohli několikrát mluvit v rádiu a zveřejňovat jeho části na stránkách Českého rozhlasu. V rámci projektu prováděli také rozdělování osob do jednotlivých skupin, což prováděli dosti odlišně, než STEM. To ale není vůbec na škodu, slouží to jako dobré doplnění. Velmi přínosný je rozhovor s Paulínou Tabery, který slouží ke zlepšení pochopení celé problematiky dezinformací.

⁴³ PIKA, Tomáš a Jan CIBULKA. Odstíny nedůvěry: osm skupin rozdělených konspiracemi. In: IRozhlas [online]. c1997-2024 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravodov/spolecnost-neduvery-serial-dezinformace-vyzkum-skupiny-seznam_2306120500_pik

7. Opatření proti dezinformacím v obecné rovině

Praktických kroků může být několik a každý může být aplikován za jiné situace. Zmíníme si proto hlavní z nich.

Základní je rychlé vyvrácení šířené dezinformace. Účinek tohoto opatření je spíše krátkodobý a může omezit šíření informace jen u malé skupiny. Mnohem efektivnější je preventivní vyvrácení. Toto opatření může být účinné proti dezinformacím, které teprve přijdou. Dalším velice důležitým opatřením je vzdělávání ohledně nebezpečnosti dezinformací a poskytování srozumitelných faktů o dané problematice. Větší část populace nemá ponětí o snahách dezinformačních kanálů. O tom, že existují dezinformační farmy v Rusku, ví kolem 28 % občanů, kteří se pohybují na internetu. Kolem poloviny obyvatelstva slyšelo o nezávislých informačních stránkách, ale většina nemá žádné větší povědomí. Dokonce větší část populace ani neví, že lze šíření dezinformací trestně stíhat. Kolem 70 % lidí by se rádo naučilo více rozeznat, co je dezinformace, a co ne. Pokud lidé mají touhu po odhalování dezinformací, tak by jistě bylo dobré nabídnout jim tuto možnost, zdokonalit se v rozpoznávání pravosti informací. Mohli by se například dělat lekce od lidí z oboru, nebo videa, která by vše srozumitelně vysvětlovala. Lidé totiž jinak mají touhu ověřovat si informace a nejčastěji pouze porovnávají dvě mainstreamová média, přitom existují stránky a projekty, které se snaží ověřovat informace a informovat o jejich pravosti či nepravosti.⁴⁴

I Evropská unie reagovala na zvětšení dezinformací v členských státech. Žádala o zlepšení komunikace se společností. Prosila média, aby zdůrazňovala důležitost ověřených informací a varovala o nebezpečí dezinformací. Také jako jeden z kroků poukázala na možnost mazání dezinformačních webů. Evropská unie také vydala dokument, který měl osvětlit všechny důležité informace o pandemii.⁴⁵

⁴⁴ STEM. Covid-19 a šířitelné konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

⁴⁵ Boj proti dezinformacím. In: Evropská rada Rada Evropské unie [online]. 2021 [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>

Důležité je si určit, na které informace je nejlepší se zaměřit. Dobré je se zaměřit na dezinformace, které ještě nejsou dostatečně rozšířené. Proto je nejlepší ihned zakročit a učinit proti nim nezbytné kroky. Pokud se zpráva týká například dezinformací ohledně rizika očkování, tak dobrou reakcí by bylo vydání zpráv od lékařů, kteří by srozumitelně vše vysvětlili. Další důležitý fakt je, kterou skupinu lidí daná dezinformace nejvíce oslovuje. Pokud je to například skupina, která nejvíce dezinformace šíří dál, tak je velmi důležité zaměřit se primárně na tyto dezinformace.

8. Sociální sítě jako riziko šíření dezinformací

Primárně událost během pandemie poukázala na nebezpečí sociálních sítí. Uživatelů se na těchto serverech pohybuje stále více, díky omezenému pohybu osob tak došlo k masivnímu nárůstu škodlivého obsahu na sociálních sítích.

Velkým nebezpečím je, že kdokoliv může vystupovat na sociálních sítích anonymně a může sdělovat jakékoliv informace. Další lidé falešné zprávy sdílejí dál a dochází k rychlému šíření dezinformací, kterému je náročné se bránit. Dalším problémem je velká uzavřenost různých platform. Každá z nich má soukromého vlastníka v zahraničí a k datům spojených se sociálními sítěmi se nelze moc dostat.

Doba pandemie sebou přinesla šíření hoaxů, lékařsky nepodložených zdravotních doporučení, konspiračních teorií, nenávistných komentářů, či kyberkriminality.

Na začátku pandemie jednala Evropská komise s představiteli jednotlivých sociálních sítí ohledně uplatnění samoregulačního Evropského kodexu zásad boje proti šíření dezinformací. Tento kodex byl podepsán platformami Facebook, Google, Twitter a Mozilla v říjnu 2018. V roce 2019 kodex podepsal ještě Microsoft a v roce 2020 se přidal TikTok.⁴⁶ Hlavním cílem tohoto kodexu je propojení Evropské komise s internetovými platformami a touto spoluprací zajistit bezpečnost informací, rušení falešných účtů a zabraňování šíření dezinformací. Mezi jejich plány patří například rušení příjmů z reklamy účtům, které šíří dezinformace. Dále se také snaží o zpřístupnění informací ohledně fungování sociálních sítí a jejich algoritmů. Velké soustředění je uváděno na hledání falešných účtů, nebo automatizovaných účtů, které jsou ovládány boty.⁴⁷

Sociální sítě se snažili během pandemie uplatňovat vlastní opatření, pomocí kterých se snažili zmírnit vliv falešného obsahu na uživatele. Jednalo se například o podporu oficiálních informačních kanálů, které psali informace ohledně

⁴⁶ Code of Practice on Disinformation. In: European Commission [online]. 2018 [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation>

⁴⁷ Dezinformace na sociálních sítích a EU – poučení z krize? In: Ministerstvo Vnitřní České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-11-25]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-na-socialnich-sitich-a-eu-poucení-z-krize.aspx>

pandemie. Tyto kanály a informace zprostředkovali například za pomoci panelů, které vyskakovali na uživatele s odkazy na oficiální zdroje. Dále také docházelo k znevýhodňování obsahu, který je jakýmkoliv způsobem nedůvěryhodný, nebo se přímo týká šíření dezinformačního obsahu. Došlo také k posílení fast-checkingových aktivit, které mají za cíl ověřovat, zda jsou tvrzení na sociálních sítích pravdivá, či nikoliv. Tyto aktivity probíhaly také ve spolupráci se servery AFP a Demagog.cz. Posledním řešením bylo odstraňování nevhodného obsahu. Pokud je obsah jakýmkoliv způsobem škodlivý, nebo zavádějící, dochází k jeho odstranění. Podle vyjádření Evropské komise byla však všechna tato opatření nedostatečná. Jestli splňují platformy závazky, které se zavázaly plnit nelze zcela ověřit. Prostředí sociálních sítí není lehce kontrolovatelné.

Evropská komise plánuje i nadále zavádět nová opatření. Jejím záměrem je rozšířit svůj vliv i na další platformy, jako například WhatsApp. Evropská komise chce zavést měsíční hlášení od sociálních sítí, které by mohlo pomoci většímu poukazování společnosti na dezinformace, nahlašování falešných účtů a obecně zlepšení odezvy na dezinformace šířené na sociálních sítích. Dále apelují na využití spolupráce s projekty, které umožňují kontrolovat pravdivost informací.⁴⁸

Sociální sítě představují velké riziko do budoucna a je určitě správné, že se tomu Evropská komise tolik věnuje.

⁴⁸ Dezinformace na sociálních sítích a EU – poučení z krize? In: Ministerstvo Vnitřní záležitostí České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-11-25]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-na-socialnich-sitich-a-eu-poucení-z-krize.aspx>

9. Dezinformace a umělá inteligence

V roce 2023 se dostalo hodně do popředí téma umělé inteligence. Každým rokem jde tato technologie čím dál tím více dopředu. Jedná se o velice užitečný nástroj, který lze však velmi jednoduše zneužít ke špatným účelům. Velkým problémem je, že je umělá inteligence v určité podobě přístupná široké veřejnosti a může ji používat v podstatě každý. Umělá inteligence umí nepřehledné množství věcí. Umí vyhledávat a psát text, psát básně, vytvářet obrázky, ale také například replikovat hlas. Může tedy dojít pomocí umělé inteligence k narušení bezpečnosti našeho státu? Zaručeně ano. Umělá inteligence se dá lehce použít i pro vytváření dezinformací. Například pomocí umělé inteligence můžeme replikovat hlas jiné osoby a zneužívat ho, ke špatným účelům. Poslední dobou se začala vytvářet tzv. deep fake videa. Deep fake videa jsou falešná videa, která jsou vytvořena pomocí umělé inteligence a velkého množství výpočtů. Umělá inteligence vymodeluje obličej osoby, a dále také dokáže replikovat hlas s možností vytvoření vlastního obsahu, který bude osoba na videu říkat. Často už je tyto videa těžké rozeznat od reality. Tato technologie už existuje přes deset let, ale až teď se dostává stále více do popředí.⁴⁹ Často krát se jedná o videa, která byla vytvořena pouze pro pobavení, problémem však je, že existuje i část lidí, kteří budou brát tyto videa jako pravdivá a tím už dochází k šíření nepravdivých informací.

Jako příklad si můžeme uvést video, které bylo vytvořeno na ministra vnitra Víta Rakušana. Video bylo zveřejněno na sociální síti Facebook. Video jako takové je pravé, akorát vzniklo už před dlouhou dobou a ministr vnitra v daném videu mluvil úplně o jiných věcech. Falešné video se týkalo primárně debaty, která se měla uskutečnit. Ve videu Rakušan uráží občany a zmiňuje také cenzuru, která bude na debatě probíhat. K videu se vyjádřil sám Vít Rakušan na sociálních sítích, kde vyvrátil jeho pravdivost a zároveň se snažil poukázat na nebezpečí deep fake videí.⁵⁰ Podobně laděné video vzniklo také na premiéru Petra Fialu, které bylo

⁴⁹ MRÓZ, Mateusz. Co je to deepfake, jak ho vytvořit a zda je nebezpečný? In: *Botland* [online]. 2023 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://botland.cz/blog/co-je-to-deepfake-jak-ho-vytvorit-a-zda-je-nebezpecny/#Co-je-to-deepfake-Koreny-myslenky--CGI>

⁵⁰ VANÍČKOVÁ, Kateřina. Rakušan ve videu uráží lidi z Karviné a mluví o cenzuře, je to však podvrh. In: *IDNES.cz* [online]. 2024 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ministr-vnitra-vit-rakusan-debata-karvina-vznik-deepfake-reakce.A240128_075216_domaci_vank

však ještě méně kvalitní. Hlas byl velice monotónní a bylo slyšet, že se jedná o podvrh. Tyto dvě videa vznikla poměrně brzy po sobě a lze tedy očekávat, že podobně laděných videí bude přibývat stále více. Některé umělé inteligence, jako například ChatGPT mají nastavená určitá etická pravidla. Proto na požadavek vytvoření dezinformace umělá inteligence odmítne pokyn udělat. Tato etická pravidla se však dají obejít, nebo dokáže umělá inteligence nasměrovat šířitele dezinformací správným směrem.

Rozhodně je důležité řešit problematiku umělé inteligence co nejdříve, než dojde k nějakému vážnému incidentu, který by ohrozil bezpečnost České republiky. V České republice nemáme žádný zákon, který by upravoval problematiku umělé inteligence. Evropská unie v posledních letech zpracovává akt o umělé inteligenci, který by měl velkým způsobem pomoci v řešení problematiky umělé inteligence. Jedná se o první zákon o umělé inteligenci na světě. První regulace pro umělou inteligenci byly představeny v roce 2021. Hlavním cílem tohoto aktu je zajistit bezpečnost, kontrolu ale také rozvoj umělé inteligence. Kontrolu nad umělou inteligencí by měli provádět lidé a ne automatizovaný systém. Šlo by tak předejít některým rizikům.

9.1. Rozdělení systémů umělé inteligence

Akt o umělé inteligenci by měl rozdělit systémy umělé inteligence do několika skupin podle úrovně rizika a k jednotlivým úrovním dát odlišné regulace.

První kategorií je nepřijatelné riziko. Jedná se o systémy, které představují hrozby pro lidi, a proto budou zrušeny a zakázány. Například se jedná o různé manipulace lidí, rozdělování lidí podle chování nebo osobnostních rysů, nebo také o rozpoznávání obličeje na dálku. I zde jsou nějaké výjimky, ale ty se budou využívat pouze se soudním souhlasem.⁵¹

Druhou kategorií je vysoké riziko. Jedná se o systémy, které mají, nebo mohou mít špatný dopad na bezpečnost a základní práva osob. Ty lze dále rozdělit na systémy, které spadají pod právní předpisy EU o bezpečnosti výrobků (hračky,

⁵¹ Akt EU o umělé inteligenci: První nařízení o AI na světě. In: Evropský parlament [online]. 2023 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20230601STO93804/akt-eu-o-umele-inteligenci-prvni-narizeni-o-ai-na-svete>

automobily, výtahy, atd.), a dále na systémy, které spadají do jedné z osmi oblastí, které budou vyžadovat registraci v databázi EU. Jednotlivé kategorie jsou:

- *biometrická identifikace a kategorizace fyzických osob*
- *správa a provoz kritické infrastruktury*
- *vzdělávání a odborná příprava*
- *zaměstnanost, řízení pracovní síly a přístup k samostatné výdělečné činnosti*
- *přístup k základním soukromým a veřejným službám a dávkám a jejich využívání*
- *vymáhání práva*
- *řízení migrace, azylu a ochrany hranic*
- *pomoc s právním výkladem a vymáháním práva*⁵²

Všechny systémy, které spadají do této skupiny, budou zkoumány ještě před jejich zveřejněním a poté také po celou dobu jejich fungování, aby byl daný systém co nejdříve ukončen, pokud by došlo k porušení pravidel.

Další samostatnou kategorií je generativní umělá inteligence. Mezi nejznámější generativní umělou inteligenci patří pravděpodobně ChatGPT, která je volně přístupná na počítače i na telefony ve verzi 3.5. Dá se také platit měsíční poplatek, za který má uživatel přístup k verzi 4., která je mnohem obsáhlejší. Na tyto programy je kladen požadavek, aby u každé vygenerované věci bylo napsáno, že to bylo vytvořeno umělou inteligencí. Dále je také důležité nastavit systém tak, aby nemohl být použit k tvorbě dezinformací a dalšího nelegálního obsahu.

Poslední kapitolou jsou systémy s omezeným rizikem. Tyto systémy by měly dosahovat minimálních požadavků na srozumitelnost systému. Uživatelé by

⁵² Akt EU o umělé inteligenci: První nařízení o AI na světě. In: Evropský parlament [online]. 2023 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20230601STO93804/akt-eu-o-umele-inteligenci-prvni-narizeni-o-ai-na-svete>

měli vědět, že se jedná o systém s umělou inteligencí. Do této skupiny lze zařadit například systémy, které generují obrázky, video, nebo také i zvuk. Sem lze zařadit i deep fake videa.

Po schválení zákona, by mělo dojít k jeho implementaci jednotlivými členskými státy Evropské unie.⁵³

Dne 2. 2. 2024 se státy Evropské unie dohodly na konečném znění aktu o umělé inteligenci. Jedná se o finální verzi zákona, která ještě bude muset být schválena Evropským parlamentem, k čemuž dojde v následujících měsících.⁵⁴

9.2. Shrnutí problematiky umělé inteligence

Umělá inteligence může být do budoucna velkým problémem na poli bezpečnosti. Je pouze dobře, že Evropská unie plánuje zákon o umělé inteligenci. Chce to stále rozvíjet obranné systémy proti možnému zneužití umělé inteligence. I umělá inteligence nám může pomoci při odhalování dezinformací a podvodných zpráv a videí. Sice stále nedokáže zachytit vše, ale mohla by zabránit v šíření nejvíce obyčejných dezinformací. Je důležité se stále vzdělávat v této problematice a zjišťovat, jaké funkce umělá inteligence nabízí. Problémem mohou být starší lidé, protože ty většinově umělé inteligenci nerozumí, a když jim ukážete deep fake video, tak si budou myslet, že je to pravdivé. Správnou reakcí na video vytvořené umělou inteligencí jsme mohli vidět u ministra vnitra Víta Rakušana. Jelikož dezinformační video bylo šířeno přes sociální sítě, tak i on sám reagoval na sociálních sítích, kde popřel jeho pravdivost. Takto rychlá a srozumitelná reakce je jedna z nejlepších obranných mechanismů, jaké můžeme v dané situaci použít. Chce to jistě o této problematice mluvit v televizi a psát o ní na internetu i v novinách. Správným krokem by bylo, kdyby u každého obsahu, který vytvoří umělá inteligence, bylo napsáno, že se jedná o výtvar umělé inteligence. Je skoro jisté, že většinu opatření, se někteří lidé budou snažit obejít a zneužívat umělou

⁵³ Akt EU o umělé inteligenci: První nařízení o AI na světě. In: Evropský parlament [online]. 2023 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20230601STO93804/akt-eu-o-umele-inteligenci-prvni-narizeni-o-ai-na-svete>

⁵⁴ Země Evropské unie se shodly na znění aktu o umělé inteligenci. „První pravidlo tohoto druhu,“ vyzdvihují. In: *I Rozhlas* [online]. 2024 [cit. 2024-02-06]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/technologie/zeme-eu-se-shodly-na-zneni-aktu-o-umele-inteligenci-prvni-pravidlo-tohoto-druhu_2402021756_kac

inteligenci i nadále. Je proto důležité být stále v pozoru a sledovat možné hrozby. Ideální by bylo, aby ministerstvo vnitra vytvořilo specializovanou skupinu, která by se zabývala pouze umělou inteligencí. Tato skupina by také mohla spravovat internetovou stránku, kde by byli všechny základní informace o umělé inteligenci a zároveň by tam mohli být i nejnovější aktuality a taky reakce na různá dezinformační videa a články.

Závěr

Dezinformace a konspirační teorie jsou velmi nebezpečné. Často je vůbec těžké identifikovat, zda se vůbec jedná o dezinformaci. Občas se může prokázat, že tvrzení, které bylo bráno jako dezinformace, se časem stane pravdou. Těžce se nahlíží také například na předvolební sliby politiků, kdy před volbami slibují mnoho změn a závazků. Často však poté tyto závazky neplní. Jedná se tedy také o úmyslné šíření dezinformací? Politici se poté mohou odvolávat, že šlo pouze o lež, nebo že se objevili nové skutečnosti a už nelze jejich slib dodržet.

Je dobré si uvědomit, že dezinformace se ve společnosti šířili již před pandemií. Dobrým příkladem jsou konspirační teorie ohledně teroristického útoku provedeného 11. září 2001. Od této události uběhlo přes 20 let a stále dochází k šíření konspiračních teorií a projevování nedůvěry vůči americké vládě. Pandemie nám však pomohla upozornit na tento problém, který je nutné řešit. Zlehčování nebezpečí, které s sebou dezinformace přinášejí, by mohlo ohrozit budoucí fungování společnosti. Krátce po pandemii vypukla válka na Ukrajině, na jejímž základě se znovu začalo šířit několik dezinformací. Nejaktuálnější šíření falešných zpráv a informací proběhlo v rámci prezidentských voleb České republiky.

Počet falešných zpráv exponenciálně stoupá, i přesto že se nám je možná daří odrážet, některé dopady nelze jednoduše napravit. V minulosti bylo pouze pár možností, jak se dalo efektivně šířit dezinformace. Dnes je jich nepřeberné množství. Největším nebezpečím na internetu už nejsou dezinformační weby, ale sociální sítě samotné. Na sociální sítě může kdokoli napsat, co chce. Lidé mohou příspěvky sdílet a může docházet k rychlému šíření nepravdivých informací. Tito lidé často vystupují anonymně a nelze je jednoduše vyhledat. Je jenom dobře, že se vytváří snaha o zavedení větší kontroly a regulace příspěvků, které jsou zveřejňovány na sociálních sítích. Pozitivní je i přístup majitelů sociálních sítí, kteří se stále více snaží bránit šíření dezinformací. Panuje také otázka, zda má do problematiky dezinformací zasahovat stát. Většinově však panuje názor, že ano. Stát by se měl ideálně zapojovat jak kontrolou informací, tak také jejich regulací a objasňováním informací. Bez zásahů státem by mohl nastat na poli informací velký chaos a riziko dezinformací by mohlo být mnohem větší.

Důvěra v současnou vládu a další státní úředníky není vysoká. Důvěru lze lehce ztratit, ale těžko znovu vybudovat. Znamená to, že to bude trvat ještě mnoho let, než bude tato důvěra obnovena. Problémem je i mediální gramotnost, která v některých sociálních skupinách obyvatel České republiky není optimální. Pod pojmem mediální gramotnost rozumíme schopnost hledat informace u správných zdrojů a umět si informace ověřovat. Jako jedno ze základních opatření proti dezinformacím by bylo zavést přednášky na školách o jejich nebezpečí a o správném ověřování informací. Tím by byla větší část populace informována o této problematice. Navíc by bylo moudré podporovat mladé lidi, aby varovali starší spoluobčany ve svém okolí před dezinformacemi. Starší lidé se méně orientují v moderních technologiích, tudíž nemají takovou možnost ověřovat si informace.

Důležité je mít na věci vlastní názor a nenechat se pouze ovlivňovat okolím. Mezi jednu z hlavních skupin lidí, o které bychom se měli zajímat, je skupina důvěřujících. Tito lidé jsou v takovém pomyslném středu. Je snadné je přehlédnout, protože dodržují bezpečnostní opatření a nedělají nic špatného. Avšak jsou mnohem více nakloněni k dezinformacím a často se z nich poté stávají šířitelé těchto falešných zpráv. Tyto lidi je důležité srozumitelným způsobem informovat a ujišťovat je, že je opravdu dobré a účinné dodržovat bezpečnostní opatření, jinak se z nich stanou lidé odmítající, ti už bezpečnostní opatření nedodržují a je náročnější je přesvědčit. Těmto dvěma skupinám je hlavní dávat co největší péči. Důležitější je ale zveřejňovat přesné a srozumitelné informace, u kterých bude mnohem méně hrozit, že budou pozměněny v dezinformaci.

Zdroje

Knižní zdroje

CASSAM, Quassim. Konspirační teorie. Přeložila Alžběta VARGOVÁ. Praha: Filosofia, 2020. Dnešní svět. ISBN 978-80-7007-653-8.

RÉTYI, Andreas von. Teror a lži: 11. září 2001 : důkazy o tom, že všechno bylo jinak. Záhady (Euromedia Group - Knižní klub). Praha: Knižní klub, 2009. ISBN 978-80-242-2466-4.

SÁFRÁNY, Beáta. 9/11 Conspiracy Theories. In: 9/11 Conspiracy Theories [online]. 1. CAHS, 2013, s. 11-30 [cit. 2023-10-26]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43487848>

TÁBORSKÝ, Jiří. V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 9788027120147

The 9/11 Commission report: final report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. New York: Norton, 2004. ISBN 0-393-32671-3

ZEMAN, Daniel. Mediální reflexe teroristických útoků z 11. září 2001 v MF Dnes. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno.

Internetové zdroje

AE News. AE News [online]. 2023 [cit. 2023-11-16]. Dostupné z: <https://aeronet.news/>

Akt EU o umělé inteligenci: První nařízení o AI na světě. In: Evropský parlament [online]. 2023 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20230601STO93804/akt-eu-o-umele-inteligenci-prvni-narizeni-o-ai-na-svete>

Boj proti dezinformacím. In: Evropská rada Evropské unie [online]. 2021 [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>

Code of Practice on Disinformation. In: European Commission [online]. 2018 [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation>

CO JE TO HOAX. In: HOAX [online]. c2000-2023 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>

Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného? In: E-Bezpečí [online]. 2022 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

Definice dezinformací a propagandy. In: Ministerstvo Vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

Dezinformace na sociálních sítích a EU – poučení z krize? In: Ministerstvo Vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-11-25]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-na-socialnich-sitich-a-eu-pouceni-z-krize.aspx>

International Poll: No Consensus On Who Was Behind 9/11. In: WorldPublicOpinion.org [online]. 2008 [cit. 2023-11-07]. Dostupné z: <https://worldpublicopinion.net/international-poll-no-consensus-on-who-was-behind-911/>

Jak rozpoznat konspirační teorii. In: Evropská komise [online]. c1995–2024 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs

KAPAVÍK, Radim. Teroristický útok na USA 11.9. 2001. In: Valka.cz [online]. 2007 [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/12228-Teroristicky-utok-na-USA-11-9-2001>

Koronavirus: Přehled hlavních dezinformačních sdělení. In: Ministerstvo Vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/koronavirus-prehled-hlavnich-dezinformacnich-sdeleni.aspx>

KUČEROVÁ, Helena. Dezinformace. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2023-03-03]. Dostupné z:
https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000095&local_base=KTD.

Lubomír Volný. In: Novinky.cz [online]. c2019-2023 [cit. 2023-11-30]. Dostupné z:
<https://www.novinky.cz/tag/lubomir-volny-17266>

MediaRating. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online]. c2024 [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://www.nfnz.cz/rating-medii/>

MRÓZ, Mateusz. Co je to deepfake, jak ho vytvořit a zda je nebezpečný? In: *Botland* [online]. 2023 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://botland.cz/blog/co-je-to-deepfake-jak-ho-vytvorit-a-zda-je-nebezpecny/#Co-je-to-deepfake-Koreny-myslenky--CGI>

Migrace v ČR: Fakta a čísla. In: *Migraceonline.cz* [online]. 2021 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/migrace-v-cr-fakta-a-cisla>

NEUMANNOVÁ, Šárka. Dezinformace. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit.2023-03-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dezinformace>

PIKA, Tomáš a Jan CIBULKA. Odstíny nedůvěry: osm skupin rozdělených konspiracemi. In: *IRozhlas* [online]. c1997-2024 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spolecnost-neduvery-serial-dezinformace-vyzkum-skupiny-seznam_2306120500_pik

RIEZNEROVÁ, Regina. Politici a známé osobnosti. Kdo patří mezi nejvýznamnější české dezinformátory? In: *Fakescape* [online]. 2022 [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: <https://www.fakescape.cz/blog/dezinformatori-ukrajina-koronavirus>

SENKOVÁ, Zita a Paulína TABERY. Paulína Tabery: Společnost nedůvěry? Dezinformacím věří nejvíce ti, kteří jsou odpojeni od systému. In: *Český rozhlas Dvojka* [online]. 2023 [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/paulina-tabery-spolecnost-neduvery-dezinformacim-veri-nejvice-ti-kteri-jsou-9035712>

Seven Resources Debunking 9/11 Conspiracy Theories. In: Council on Foreign Relations [online]. 2021 [cit. 2023-10-26]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/blog/seven-resources-debunking-911-conspiracy-theories>

STEM. Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. In: Stem [online]. 2021, 15. března [cit. 2023-03-14]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

Strategie migrační politiky České republiky. In: Ministerstvo Vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/strategie-migracni-politiky-ceske-republiky.aspx>

Typologie domácích zpravodajských webů. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky [online]. 2018 [cit. 2023-11-09]. Dostupné z: <https://www.nfnz.cz/typologie-domacich-zpravodajskych-webu/>

VANÍČKOVÁ, Kateřina. Rakušan ve videu uráží lidi z Karviné a mluví o cenzuře, je to však podvrh. In: IDNES.cz [online]. 2024 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ministr-vnitra-vit-rakusan-debata-karvina-vznik-deepfake-reakce.A240128_075216_domaci_vank

View. In: Cambridge Dictionary [online]. 2023 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/view>

Volného znepokojilo letadlo kroužící nad Brnem. Řízení letového provozu ale dezinformaci vyvrátilo. In: IRozhlas [online]. 2021 [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/lubomir-volny-dezinformace-hoax-koronavirus-dhl-letadlo-sireni-britska-mutace_2103051712_ban

Země Evropské unie se shodly na znění aktu o umělé inteligenci. ‚První pravidlo tohoto druhu,‘ vyzdvihují. In: IRozhlas [online]. 2024 [cit. 2024-02-06]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/technologie/zeme-eu-se-shodly-na-zneni-aktu-o-umele-inteligenci-prvni-pravidlo-tohoto-druhu_2402021756_kac